

ILLETÉK

50

FILLÉR

ILLETÉK

50

FILLÉR

1948. 11. 15.

M. K. V. E. S. K.

M. K. V. E. S. K.

IV/1760

10. —

A MAGYAR KIRÁLYI KANCELLÁRIA

MÁTYÁS KIRÁLY KORÁBAN

ZOMBIK MIKLÓS

piarista tanár

A M.	TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLESEZET	NYELV- ÉS TÖRTÉNETTUDOMÁNYI KAR
394	17 48 b.k. szám.
Érkezett: 48 III.	hó 17. n.
Előszám:	Utószám:
/19 -	/19 -
	drb.

Bevezetés.

A világtörténelem egyetlen szellemi áramlata sem zárható dátumok határmezsgyéi közé. Mindazáltal a késő utókor tudatában minden szellemi áramlat ahhoz a korhoz szorosan kapcsolódni, amelyben eszméi legközelebb jutnak a megvalósuláshoz. Érthető tehát, hogy amikor magyar humanizmusról beszélünk, akkor a Hunyadiak, elsősorban Mátyás király korának humanizmusára gondolunk. Hunyadi János kormányzósága másfél évszázaddal az Árpádok kihalása után újra lerakja a magyar nemzetállam alapjait. Az 1458. év januárjában a Hunyadi- és a Garai-család között kötött szegedi egyezmény pedig nemzeti történetünk legfényesebb korszakát, a humanista műveltség jegyében megvalósuló magyar nemzetállam felvirágzásának a korát nyitja meg. Ez az egyezmény előre eldöntötte a röviddel utána lejátszódott királyválasztás sorsát. Jelentősége abban volt, hogy benne a két főúri család akarata találkozott a köznemesség vágyával és Hunyadi Mátyás személyében azt az embert ültette az ország trónjára, akit a nemzet többsége kívánt és akinek uralkodása elé az egész keresztény világ nagy várakozással tekintett.

Mátyás uralkodásra való természetességét még jobban kiemeli az a körülmény, hogy uralkodása során nem a közvélemény által, vagy egyes feudális érdekcsoportok által eléje szabott utat követte, hanem mindvégig kikartott saját elgondolásai mellett és akarataát még a rendiség korlátaiban

nak félretolásával is minden-áron keresztülvitte. Személyiségében sajátosan keveredett össze a karizmatikus / Istentől rendeltségi/ és a renaissance királyfogalom, a felsőbb kiválasztottság és a magasabbrendűség hite. Ehhez járult még az idegen dinasztiákból származó uralkodóinkból hiányzó magyar öntudat, a nemzeti elhivatottság érzete. Kortársai is "világosan látták, hogy Mátyás hatalma szervesen nő ki a magyar nemzetből, államból és ethnikumból és hogy végső fokon Mátyás a magyar faj európai megszemélyesítője /1/". Valóban joggal tekinthetjük őt egy nagy nemzeti renaissance soroszerűleg kijelölt szimbolumának /2/, akinek minden kezdeményezése, minden tette méltó volt egy renaissance uralkodóhoz.

A nagy uralkodó mellett ott álltak humanista szellemű munkatársai, akik az államkormányzat korszerű kiépítésében voltak segítségére. Ezek élesztették becsvágyát és ezek segítették elő tervei keresztülvitelét. Mátyás jól megérezte, hogy az államkormányzat nem maradhat meg továbbra is eddigi szervezetlenségében. Szervezettség, központosítás megvalósítására törekedett. Világosan láthatjuk ezt pl. az igazságügy rendezésével kapcsolatos törvényeiben. Ezek az igazságügyi reformok, ha teljes rendet nem is tudtak még teremteni, de mindenestre megmutatták a fejlődés útját. Hasonló irányu átalakulást tapasztalhatunk a kormányzat többi szerveinél is. A korszerű renaissance államszervezet kiépítésének munkája a királyi kancellária humanista műveltségű tagjaitól indul ki. Mindenütt ők a

kezdeményezők. Természetes tehát, hogy a kancellária szervezetének az átalakulása megy végbe először és a kancellária fejlődésében is Mátyás kora az, amikor az egyszerű oklevélkiállító intézményből a kor követelményeinek megfelelő, nagyrészt önállóan működő hivatal lesz. /3/ A királyi kancelláriában ez az átalakulás Mátyás korában veszi kezdetét és uralkodása végére az új hivatalszerű kancellária főbb vonásai ki is alakulnak, anélkül azonban, hogy a régi szervezet és gyakorlat teljesen megszűnne.

Dolgozatomban a Mátyás korabeli átalakulófélben lévő királyi kancellariának a szervezetét és okleveles gyakorlatát teszem vizsgálat tárgyává, felhasználva és kiegészítve azokat az eredményeket, amelyeket korábbi kutatások mutattak fel ezen a téren.

Jegyzetek:

- 1./ Hóman-Szekfü: Magyar történet I.kiad.III.k. 337.1.
 - 2./ Horváth János: Az irodalmi műveltség megosz-
lása Bp. 1935. 53.1.
 - 3./ Szilágyi Lóránd: A m.kir.kancellária szerepe
az államkormányzatban. Bp.1930. 4.1.
-

I

I.A kancellária szervezete.

Ha a Mátyás korabeli kancellária szervezetét vizsgáljuk, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy ez a szervezet nem mindenestől a 15. század második felének az alkotása. Gyökerei egy századdal előbbre nyulnak vissza. Amint a humanizmus szelleme már Nagy Lajos uralkodása alatt megéri az udvart és benne a kancelláriát /4/, ez utóbbiban is megindul az átalakulás. Megváltozik a kancellária szervezete, humanista műveltségű főpapok és kancelláriai titkárok pedig a kancelláriai stílust alakítják át /5/. Ez utóbbi folyamat azonban csak Zsigmond idején veszi kezdetét, utódai alatt folytatódik és Mátyás nagy humanista kancellárjainak a működésével éri el tetőpontját /6/.

Szervezetileg a kancellária már Nagy Lajos király alatt két részből, cancellaria maiorból és minorból állt /7/. Ez a két részre osztottság Mátyás uralkodása alatt is megmaradt. Hajnik megállapítása szerint /8/ a kis kancelláriában szerkesztették a királyi udvarban kelt bírósági iratokat. Elén a 15.sz. elejétől a secretarius cancellarius állt. Ezt igazolja az 1486-i decretum 76. articulusa, amely a bírósági kiadványokért fizetendő összegeket állapítja meg és magyarázatul hozzáteszi, hogy a kisebb kancelláriai díjakról is van szó. Ugyanezen decretum 68. articulusa felsorolja az ország rendes bírái között a titkos kancellárt, illetve helyettesét, aki a király bírói pecsétjét őrzi /9/. Bizonyos ebből, hogy a titkos kancellár, illetve helyettese valami olyan hivatal élén állott, amely bíráskodási ügyekben adott

ki okleveleket. Nem világos azonban még ekkor, a korszak végefelé sem, hogy a kisebb kancellária állította volna ki kizárólagos joggal a bírósági ügyekben kiadott okleveleket. Még kevésbé volt meg ez Mátyás uralkodása elején. A nádor és az országbíró egyaránt adtak ki okleveleket birói működésükkel kapcsolatban. Az eltérés a kancellária által kiadott és az említett főméltóságoktól kikerült oklevelek között az volt, hogy a kancellária oklevelei a király nevében keltek, míg a nádor és az országbíró a saját nevükben is adtak ki okleveleket /10/. Pusztán a már kiadásra került okleveles anyag alapján nem lehet eldönteni, hogy a korszak végére úgy alakult-e a helyzet, hogy a bírósági ügyekben kiadott összes okleveleket a királyi kancellária állította ki.

Hajnik a kisebb és a titkos-kancelláriát egynek tartja és vizsgálatai szerint ennek a kancelláriának a vezetője a titkos kancellár /secretarius cancellarius/ volt. E kancelláriában szerkesztették és innen adták ki a királyi udvarban kelt bírósági iratokat /11/. Tudjuk, hogy Mátyás uralkodása elején a főkancellár /Szécsi Dénes/ öreg kora miatt már nem vehetett részt a kancellária tényleges vezetésében, tehát az alkancellárnak kellett őt helyettesítenie. Másrészt az alkancellárok közül Bodó Miklós fehérvári prépostról pl. biztosan tudjuk, hogy ugyanazon időben egyúttal titkos kancellár is volt, azaz a kisebb kancellária vezetője. Ilyennek említi /t.i. titkos kancellárnak/ őt egy 1459. ápr. 19.-i oklevél /12/. Nem lehet tehát azt állítani, hogy a nagyobb és a kisebb kancellária hatásköre között ebben az időben valami éles határvonal lett volna. Hogy ez a határvonal nem volt meg, azt látjuk abból is, hogy a nagyobb kan-

celláriából is kerültek ki ugyanezen időben igazságügyi kiadványok. /13/

Az eddigi fejtegetésekből az tűnik ki, hogy a kancellária két osztályra, nagyobb és kisebb kancelláriára oszlott hatáskör tekintetében azonban a két osztály nem volt valami élesen elválasztva egymástól. Nagyjából az volt a helyzet hogy a nagyobb kancellária adta ki a kormányzati ügyekre vonatkozó okleveleket, a kisebb pedig az igazságszolgáltatási ügyekre vonatkozókat. A munkakör illetén való megoszlását Mátyás uralkodásának az elején megakadályozta az a tény, hogy a nagyobb kancellária vezetőjének, a főkancellárnak akkor még külön bírósága volt, a specialis praesentia regia. Ennek a bíróságnak pedig az 1458. évi 32.tc. értelmében hatalmaskodási ügyekben kellett bíraskodnia. Valóban ilyen ügyekben a hiteles helyek a spec.praes.regia elé idéznek, illetve annak küldenek jelentést /14/. Ennek következtében ilyen tárgyú okleveleket is adott ki és ezzel belevágott a másik kancelláriának tulajdonított hatáskörbe.

A kancellária élén Mátyás uralkodásának az elején a főkancellár állt. 1458-64 között Szécsi Dénes viselte ezt a címet. Az oklevelek őt summus cancellariusnak /15/, vagy supremus cancellariusnak /16/ nevezik. A kancellária tényleges vezetésében nem vett részt /17/. Csak a címet viselte és helyette az alkancellár viselte a hivatali teendőket. Szécsi Dénes azok közé a főpapok közé tartozott, akik Garai László, Szilágyi Mihály és Ujlaki Miklós Mátyás elleni szövetezése idején hűvek maradtak a királyhoz és ezt 1459.febr. 10-én ünnepélyes hűségnyilatkozattal pecsételték meg. 1465.febr. 1-én hunyt el. Halálakor legfeljebb 60-61 éves lehetett. Nem

volt tehát nagyon öreg Mátyás trónraléptekor, mint egyes történetíróink állítják. Legalább is az újabb kutatások ezt állapították meg róla /13/. Nem is öreg kora miatt vonult vissza a kancelláriai munkától, hanem azért, mert szívesebben foglalkozott az egyházi, mint az állami ügyek intézésével. Hogy nem tartozott az államférfi-főpapok típusához, azzal a király is tisztában volt és kifejezésre is juttatta ezt a véleményét 1464-ben a pápához írt egyik levelében, melyben így emlékezett meg róla: "...habebat patria haec nostra, beneficio Sedis Apostolicae, unicum de praelatis suis cardinalem Rr.in Christo P.nostrum D. Strigoniensem, virum sane omni virtute consummatum, sed aliquanto ecclesiasticis rebus, quam publicis negotiis aptiorem." /19/

A továbbiak során látni fogjuk, hogy a kancelláriai szervezet történetében az 1464. év választóvonalat jelent, éppenúgy, mint Mátyás uralkodása történetének más vonatkozásaiban is. Indokolt tehát, hogy az 1458-64 közötti időszakot egységes egésznek tekintsük és vizsgálatainkat a következőkben az alkancellárok személyére és működésére irányítsuk, mint akik- előző megállapításunk szerint- amugyis a kancellária tényleges vezetői voltak ebben az időszakban. Ezek működésének a vizsgálata során egyébként is lesz néhány, az eddigi kutatások során ki nem derített megállapításunk.

Az alkancellárok sorában Mátyás uralkodása idején az első Vetési Albert volt. Az ő neve szerepel több külpolitikai vonatkozású levél jegyzetében 1458-ban /20/ 1459. febr. 25-én pedig secretarius cancellariusként említik az

oklevelek /21/. Vetési Albertet, aki egyébként nyitrai, majd veszprémi püspök volt, Bodó Miklós fehérvári prépost követte az alkancellári hivatalban. Alkancellárságának az idejét az eddigi kutatások /22/ 1459.márc. 12. és 1459.jul. 29. közé tették, megemlítvén, hogy ezután titkos kancellár lett. Alaposabb vizsgálatok alapján azonban megállapítható, hogy a titkos kancellári címet már korábban is viselte és így egyidőben volt vice-cancellarius és secretarius cancellarius. Titkos kancellárként említik az oklevelek már 1459. ápr. 19-én /23/, majd 1459.jul. 8-án /24/, de később is /25/ sokszor, egészen 1464-ig. Ugyanezen idő alatt 1459.jul.29-én alkancellárként szerepel /26/. Gyakorlatilag ez annyit jelent, hogy Bodó Miklós mind a két kancelláriának a vezetője volt 1459-től. Bizonyosnak látszik, hogy ezt a vezető szerepet egészen 1464-ig megtartotta mind a két kancelláriában. Hasonló tartalmu királyi leveleken találkozunk a nevével az 1459 utáni években is /27/. Úgykőre tehát nem változott, csupán címe bővült. Sőt az előbb említett levelekben neve mellett egyszerűen a cancellarius szó áll. 1459.okt.11-én Cancellarius Regis Ungariae-ként említik őt a római regesták is /28/. Mint titkos kancellár feje és tényleges ügyvezetője volt a kisebb kancelláriának, mint alkancellár pedig a Szécsi Dénes esztergomi érsek névleges vezetése alatt működő nagyobb kancellária ügyeit intézte. Rajta kívül más alkancellár neve egészen 1464-ig nem is fordul elő az oklevelekben./29/. Nem mond ellene ennek, hogy 1461.jan.26-án az ország nagyjai által Podjebrád számára adott kezességi levélén /30/ egyszerűen secretarius cancellarius néven z

szerepel. Ez az alkancelláriánál nagyobb cím volt, tehát ezt használta. A kancellári címnek pedig volt birtokosa Szécsi Dénes személyében, aki szintén szerepel ezen az oklevélen. Ugyancsak titkos kancellári címmel sorolja fel őt az országnagyok sorában egy 1462.máj.6-án kelt oklevél is. /31/. Az a tény, hogy Bodó Miklós 1459-ben ugyanazon időben secretarius és vice-cancellariusként is szerepelt, továbbá, hogy utódáról az alkancellári hivatalban sem tudunk 1464-ig, ő pedig továbbra is ugyanazt a munkát végzi, mint 1459-ben, arra enged következtetni, hogy a titkos kancellárság mellett az alkancellári hivatal is végig megtartotta. Ezt a következtetést elfogadva kitöltöttnek vehetjük azt a hézagot, amely az eddigi kutatások eredményei alapján az alkancellárok sorában 1459- és 1464 között fennállott.

A fő- és az alkancellárok okleveleiket a király nevében adták ki. Elsősorban áll ez a bíraskodási ügyekben kiadott oklevelekre. A spec.praes.regia bírāja érthetően a király nevében adja ki ítéletleveleket. A saját nevében legfeljebb csak önmaga ügyében adhatott ki oklevelet. Ismerve azonban azt a körülményt, hogy a saját ügyben kiadott okleveleket nem sokra becsülték, nem csodálkozhatunk, ha csak ritkán találkozunk ilyenekkel. Mint egyházi férfiu természetesen a fő- és az alkancellár egyaránt adhatott ki a maga nevében okleveleket egyházi ügyben. Még egy, erre a korra nézve jellegzetes esetben fordul elő, hogy a fő- és az alkancellár nem a király nevében adnak ki oklevelet. Matyas uralkodása elejéről van néhány ilyen oklevél, melyekben az akkor még nem elég erős királyi tekintély alá-

támasztására az ország nagyjai, elsősorban a két kancellár, vállaltak kezességet a király ígéreteinek megtartásáért. Ilyen pl. egy 1459. ápr. 19-i oklevél/32/, melyben az említettek kezeskednek arról, hogy a király Garai László özvegyének megbocsát. Egy másik, 1461. jan. 26-i oklevél/33/ szerint pedig ugyanezek kezeskednek, hogy Mátyás megtartsa Podjebrádnak tett ígéreteit. Érthető, hogy elsősorban nemzetközi viszonylatban volt szükséges a fiatal király okleveleinek ilyen módon súlyt adni. Ezért van a Matyas uralkodása elején 1458. febr. 9-én kelt oklevélen is /34/ az ország legtekintélyesebbjeinek a pecsétje. De nemcsak nemzetközi viszonylatban volt szüksége az új királynak, hogy uralkodása első éveiben okleveleinek mások adjanak tekintélyt. Így volt ez hazai viszonylatban is. 1458. szept. 1-i adománylevelében /35/ olvassuk, hogy az oklevélben említett adományt "Praetorum et Baronum nostrorum ad id accedente consilio" tette. Ez természetesen csak eleinte van így. Hatalmának megerősödése és környezetének háttérbeszorítása után ez a kitétel a kancelláriai nyelvhasználatból kivész.

Ha Szécsi Dénes nem is vezette személyesen a kancellariát, hivatalát nem tarthatjuk csupán tiszteletbelinek. Az állásával együttjáró bírói hatalmat valószínűleg gyakorolta. Erre enged következtetni Mátyás egy 1458. máj. 11-i memoriálisa /36/, amely említést tesz egy ügyről, melyet a personalis praesentia regia bíróságától a főkancellárhoz tettek át. A főkancellár bírósága /a spec. praes. regia/ előtt többnyire hatálmaskodási ügyek folytak. Ezek nagy száma és Szécsi Dénes másirányú elfoglaltsága tehették szükségessé, hogy az 1458. 32. tc. protonotariust is állított a bíróság szolgálatába.

Ez lett a főkancellár helyettese a bíraskodásban. Belőle állandó hivatalnok lett, aki nemcsak a főkancellárt, hanem a kis cancellaria vezetőjét, a titkos cancellárt is helyettesítette bírósági ügyekben /37/ és 1463-ban felvette a spec. praes. locumtenens címet. Meg kell még említenünk, hogy ebben az 1464-ig terjedő korban a cancelláriából kikerült hiteleshelyi jellegű gyakorlatra mutató oklevelek száma igen csekély /38/. Ezeket is a király nevében adták ki. De ugyanezen időszakban az országbíró is állíthatott ki fassionalist a maga nevében /39/.

A cancellaria szervezetét az 1458-64 közötti években a szervezet átalakulásával együttjáró zavar jellemzi. Egy személy van, aki ezekben az években állandóan szerepel, Szécsi Dénes esztergomi érsek, a főkancellár. Ténylegesen azonban ő is csak bíróként működik, a cancelláriai munkában nem vesz részt. Alkancellár kettő szerepel ezekben az években, Vetői Albert veszprémi püspök és Bodó Miklós fehérvári prépost, akit alkancellárként ugyan csupán 1459-ben említene az oklevelek, de a feljebb indokoltak alapján az alkancellári hivatalt később is betöltötte. Ha ugyanis már 1459-ben hol titkos-, hol pedig alkancellárként emlegetik, akkor jogosan tekinthető fel, hogy ezt a két címet a következő években is együtt viselte. Annál is inkább viselhetette mind a két címet, mert bírói működést az udvarban sem mint alkancellár, sem pedig mint titkos cancellár nem fejtett ki. Működése a diplomáciai levelek szerkesztésére korlátozódott.

Ugyanebben az időben alakult ki egy új állás, mely később nagy jelentőségre jutott a cancelláriában. Ez a cancellarius specialis praesentiae regiae maiestatis, akiből 1463-

ra a locumtenens lett /40/. Ugy látszik, hogy amint 1459-től Bodó Miklós lett a két kancellária tényleges vezetője, úgy lett ugyanekkor ez az új hivatalnok mind a két kancelláriai bíróságban a kancellár helyettese. Mivel így a spec. és a pers.praes.regia között a megkülönböztetés főleg esése vált, lévén mindkét bíróságon ugyanaz a személy a bíró, onkéntelenül is adódott a két bíróság egyesítésének a szükségessége, melyet a király 1464-ben végre is hajtott. Az 1464-i reform tehát nem valami gyökeres újítás volt, hanem egy már korábban megindult fejlődés nyugvópontjára való juttatása. A két kancelláriai bíróság egyesítése után bíraskodási ügyekben csak a legritkább esetben használja a pers.praes.regia a titkos pecsétet, hanem csupán a bírói pecsétet teszi rá kiadványaira. A pers.praes.regia tehát, miután magába olvasztotta a spec.praes.regiat, jogkörével együtt ennek a pecsétjét is átvette. A bíraskodás terén beállott változásokra való kitérés szükséges volt mostani fejtegetésünkben, mivel kétségtelen, hogy az 1464-ben a kancellária szervezetében bekövetkezett változások az ezidőtájt történt igazságügyi újításokkal szoros összefüggésben voltak.

Az 1464-i reform a fő- és a titkos kancellárságot egyesítette. A hagyományokkal azonban - úgy látszik - egyelőre nem akart szakítani és ezért egyszerre két fő- és titkos kancellár került a kancellária élére: Várdai István kalocsai érsek és Vitéz János váradi püspök. Van adatunk arra vonatkozólag is, hogy Szécsi Dénes méltatlankodott mellőztetése miatt. Felfogása szerint ugyanis a főkancellári méltóság szoros kapcsolatban van az esztergomi érseki széssel. Ezt a felfogását a pápa is magáévá tette /42/. Mátyásnak minden-

esetre fontos oka volt, hogy a kalocsai érseket tette fő-kancellárjává. Bizonyára szerepet játszott ebben az is, hogy megfelelő kitüntetéssel akarta lekötölni azt az embert, akire a déli végek védelmét természetesen bízni kellett, míg ő maga északon harcolt. A másik ok pedig, amely a kalocsai érseket erre az állásra közvetlenül ajánlotta, a jogban való jártassága volt. "Hic omnium et disciplinae iuris civilis peritissimus" - írja róla kortársa, Andreas Pannonius, a magyar származású karthauzi szerzetes /43/. Ezt a jogi jártasságot a kortárs humanista dicséréthalmazából tényként fogadhatjuk el. Ez az ember kétségtelenül alkalmasnak látszott arra, hogy végrehajtsa a kancelláriai reformokat.

A két főkancellár közül Várdai István ténylegesen is résztvett a kancellária vezetésében. Az ő neve a kiváltságleveleken 1464-70 között nagyon sokszor szerepel. Az oklevelek eleinte csak summus cancellariusnak mondják /44/. Az 1464-i decretum rendelkezéseinek megfelelően hamarosan megindul az oklevelek átíratása. Nagyon sok a privilegiális alakban való átírás. Várdai ezeken is "Stephanus Colocensis aulae nostrae Summus Cancellarius" néven említik /45/. Sok esetben az oklevelek "Datum per manus"-ában kizárólag az ő neve fordul elő, még az aranypecsétes oklevelekben is /46/. Szentpétery szerint /47/ egy 1470.dec.6-i oklevél az utolsó, amely Várdai Istvánt főkancellárként emliti. Kutatásaim során előkerült egy 1470.dec.17.keltezésű oklevél /48/, mely megerősíti Rozgonyi János országbíró és Rozgonyi Rénoldot Csókakő és Vitány várak birtokában. Tudomásom szerint ez a legkésőbbi, Várdai Istvánt főkancellárként említő oklevél. Ennek relációs jegyzetében ugyanis

a következőket találjuk: "Ad relationem Rmi Dni Stephani Cardinalis Archiepiscopi Colocensis supremi Cancellarii Regis". Várdai István 1471. januárjában bekövetkezett halála után a közben esztergomi érsekké lett Vitéz János vette át a kancelláriát, akit az oklevelek ugyan már korábban is neveznek summus et secretarius cancellariusnak, de a privilegiumok datum per manusában nem szerepelt eddig a neve /49/. Mint Várdai István, úgy állítólag 1467.-ben ő is elnyerte a biborosi méltóságot, de nem használta a címet: "...in collegium Purpuratorum Patrum acceptus. Nuspiam tamen reperio eum Purpuram induisse, aut usum magnis illis nominibus in diplomatibus signandis"- olvassuk róla az esztergomi érsekek történetében. /50/. Vele a magyar humanizmus uttörője és a Hunyadi-családnak egészen Mátyással való meg hasonlóságig hűséges tanácsadója lesz a kancellária vezetője. 1471. febr. 28-án kelt az első oklevél /51/, amely őt említi főkancellárnak. Van ugyan már korábbról, 1470. dec. 6-ról is oklevelünk, melynek datum per manusában Vitéz János szerepel. /52/. Ezt azonban Várdai István kérésére adta ki a király és csak minden gyanu elkerülésére szerepel benne Vitéz János neve. Az ugyanezen oklevél végén található kiegészítő részből bizonyosságot szerezhethetünk arra nézve, hogy a kancellária vezetője és a királyi pecsét őre ekkor még Várdai volt. Ezt részben kifejezetten mondja is az oklevél, másrészt pedig ha a királyi pecsét őrzője nem ő lett volna, úgy nem lenne értelme annak a kitételnek, mely a királyi kettős pecsét mellett "ad tollendam suspicionem" a nádor pecsétjének az

oklevélre való függesztését rendeli el.

Az 1464-i reformnak a fő- és a titkos kancellárság egyesítése mellett másik jelentős pontja volt a két kancelláriai bíróság egyesítése. Az így alakult új bíróság neve personalis praesentia regia lett, vezetője pedig a locumtenens, aki egyuttal a kis kancellária vezetője is volt. Az alkancellári állás továbbra is megmaradt, de az alkancellárok hivatalvezető szerepe 1464-ben megszűnt. Ennek az évnek a végén Lukács egri prépost az alkancellár /53/. 1465-ben pedig István kalocsai prépost királyi személynökként említi alkancellárként Guthi Országh Mihály nádor ítéletlevele /54/. A következő, 1466. évben már Handó György pécsi prépost, a későbbi főkancellár viseli az alkancellári címet. Az ő diplomáciai szolgálatait Mátyás 1466-68 között sokszor igénybevette /55/. Mátyás egy 1466.dec.11-én Nagyszombatból keltezett levelének /56/ commissios jegyzetében bizonyos G.doctor szerepel. A levelet Victorin herceghez intézte a király. Biztosra vehetjük, hogy ez a G.doctor azonos Handó György alkancellárral, akiről tudjuk, hogy artium et decretorum doctor volt. Annál is valószínűbb ez, mivel tudjuk, hogy másfél hónappal később, 1467.jan.22-én az ugyancsak Victorin münsterbergi herceghez intézett levél/57/ commissios jegyzetében Georgius vicecancellarius neve szerepel. Az alkancellár tenát bizonyára az előbbi esetben is a király kíséretében volt és a G.doctor megjelölés alatt ő rejtőzik. Ebben az esetben pedig Handó György alkancellárként való legkorábbi említése 1466.dec.11. Alkancellárként szerepel 1467.marc.17-én /58/, sőt 1468 elején is /59/. Handó György

utóda az alkancellari hivatalban Gábor mester./Matuccsinai Gábor/, aki a pers.praes.regia locumtenense is volt egyuttal. Alkancellari minőségben két oklevél őrizte meg a nevét. Mindkettő az 1468.évből való./60/. Mindkettő említi alkancellari és locumtenensi tisztségét is és felsorolja a kuriai bírák sorában. Bizonyos azonban, hogy alkancellari tisztségét egészen 1471-ig megtartotta. Így 1470.máj.17-én kelt oklevélen /61/ így címezi magát: "Gabriel, plebanus ecclesiae parochialis B.Mariae Virginis de Buda diocesis Vespremiensis ac cancellarius regius". 1470.júliusában II. Pál pápa egyik levele szintén a király kedves kancellárjának nevezi őt /62/. Így szerepel a római Regesta Supplicationumban 1470.nov.24-én: "Supplicatio Ladislai /Karai/ subdiae.prepos.....de facultate promovendi ad ordines es.et pro se,et pro Gabriele etusdem regis cancellario cler.in quattuor ord.constituto". És 1471.jan.9-én: "Supplicatio Mathie Ungarie regis pro Gabriele cancellario suo plebano eccl.S.Marie Virg.Budensis"./63/. Ide tartozik az is, hogy Matuccsinai Gábor Katona István szerint /64/ 1471.május 24-én, mikor kalocsai érsek lett "vice-camerarius regis Hungariae" volt. Mit takarhat ez a vice-camerarius elnevezés? Camerarius néven a Matyas korabeli oklevelek a kamarai tisztviselőket említik. Így pl. 1465.márc.12-én Kowach István budai polgárt Matyas királynak egy, Kassa városához intézett rendelete camerariusnak nevezi /65/, aki pénzüzési ügyben fordul meg Kassán. Ebből az oklevélből azonban látszik, hogy a camerarius alacsonyabb hivatalnok lehetett, mert egy kassai kamarai tisztviselőt szólít fel a király, hogy

őt ellenőrizze. Nem valószínű tehát, hogy itt is ez lenne a szó jelentése. Tudjuk azonban, hogy a római oklevelek gyakran nevezik a kancellárt *camerarius*nak. Sőt alaposabb vizsgálat után a magyar okleveles gyakorlatban is találunk erre példát. Kaprinai /66/ közli Mátyás 1464. jun. 4-i privilegiumát. Ebben a zsidók összes korábbi kiváltságleveleit írja át a király. Többek között átírva találjuk itt IV. Béla király 1256-i oklevelét, melynek záradékában /67/ a következők állanak: "Datum anno Domini 1256. undecimo Cal. Apr., Magistro Smaragdo Ecclesie nostre Aule Regie Vice-Camerario... existente." Ez a Smaragdus mester pedig 1255 óta alkancellár volt és neve a privilegiumok záradékában szokott szerepelni /68/ Kaprinai is helyesen jegyzi meg a vice-camerarius kitételhez /69/ a következőket: "Legendum censeo: Vice-Cancellario: cum in aliis literis hoc titulo ornetur hic Smaragdus". A hazai okleveles gyakorlat fejlődésére nagy hatással volt a pápai kancellária gyakorlata. Gábort, Katona adatai szerint, a római oklevelek mondják vice-camerariusnak, ami az ő szóhasználatuk szerint megfelel a magyar vice-cancellariusnak. Hogy a vice-camerarius és a vice-cancellarius kifejezések ugyanazt a fogalmat fedik, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a 13. sz. közepén, amikor a pápai kancellária hatása még egészen közvetlen volt, a magyar okleveles gyakorlatban is előfordul mind a két kifejezés ugyanannak a fogalomnak a jelölésére. Ezek alapján bizonyosságot szereztünk arról, hogy Matucsina Gábor az eddigi vizsgálatok eredményeivel szemben egészen 1471-ig alkancellár volt. A közbeeső években kancellárként való említése is az alkancellári hivatalt jelzi. Bodó Miklósnál is láttuk ezt

az elnevezést és ugyanilyen használatát már később is fogjuk tapasztalni. Az igazi, tényleges főkancellárt ebben az időszakban az oklevelek sohasem említik az egyszerű kancellár néven. Megjegyzendő még, hogy Matucsinaí Gábor a locumtenensi tisztséget is egészen 1471-ig viselte./70/

Matucsinaí Gábor kancelláriai pályafutása 1471-től további emelkedést mutat. Még ebben az évben a Vitéz János vezetése alatt álló kancelláriában fő- és titkos kancellár lett. A jelek szerint azonban a kancellária tényleges vezetője ennek az évnek az elején még Vitéz János volt. Amikor a Mátyás elleni összeesküvés elcsúszta Vitézt, akkor került a tényleges vezetés Matucsinaí Gábor, most már kalocsai érsek közébe. Vitéz János azonban summus et secretarius cancellarius címet haláláig megtartotta. Szentpétery megállapítása /71/, hogy 1471.szept.11-én szerepel utoljára neve az okleveleken, módosításra szorul annak az 1472. júl.29-én dezsaszédesi ügyben kiadott oklevélnek /72/ az alapján, amely őt supremus et secretarius kancellárként nevezi meg. Néhány nappal később, aug.3-án, /73/ vagy aug.9-én /74/ meghalt, tehát címet élete végéig viselte. Matucsinaí Gábor summus et secretarius cancellariusi minőségben először 1471.szept. 11-én szerepel /75/. Ez a dátum is korábbi az eddig ismertnél. Matucsinaí Gábor ugyanis nem vett részt az összeesküvésben, mint azt Bonfini tanúsítja /76/.: "praeter Gabrielem archiepiscopum Colociensem, Michaelen palatinum... nemo superiuerit, qui a regia fide ad Polonum non defecerit". E magatartásával ébresztett azután bizalmat Mátyásban maga iránt, aki őt a kancellária legfőbb vezetőjévé tette. Mátyás és Vitéz János között ő volt a békéltető /77/, a délvidék

védelmében pedig Várdai Istvának lett méltó utóda: "Non minus ecclesiasticae, quam militaris disciplinae peritus" - írja róla Horváth Mihály piarista. /78/. E célból a király teljes hatalmat adott neki /79/. Hivatalában valószínűleg haláláig megmaradt, bár halálának és hivatalban való maradásának végső időpontja is bizonytalan. Szentpétery^{/80/} munkájában hivatkozik egy oklevélre, mely őt 1478. ápr. 2-án említi utoljára főkancellárként. Erdőhelyi szerint /81/ 1478 szept. 24-én halt meg. Ezzel szemben ismeretes, hogy IV. Sixtus pápa Handó György pécsi prépostnak 1478. febr. 1-én megengedte, hogy mint vál. kalocsai érsek megtarthassa pécsi prépostságát is /82/. Egy 1478. ápr. 28. keltezésű oklevél /83/ pedig a kalocsai érsekséget üresedésben lévőnek monaja. Ezenkívül Handó György 1478. aug. 29-én már mint kalocsai érsek ellenjegyez egy oklevelet /84/. Mindebből arra a megállapításra juthatunk, hogy Matucsinaai Gábor legfeljebb az 1478. év elejéig állhatott a kalocsai érsekség és a kir. kancellária élén. Valószínű egyúttal az is, hogy Erdőhelyinek a halál időpontjára vonatkozó adata téves.

Matucsinaai Gáborral egyidőben működött és jutott nagyobb szerephez a kir. kancelláriában a Mátyás király által az összeesküvés idején Vitéz János rovására méltatlanul partfogolt Beckensloer /Peckenschlager/ János is, aki Vitéz János utóda lett az esztergomi érsekségben. Ő is azok közé az emberek közé tartozott, akik a nagy király kegyének köszönhették fényes pályafutásukat. Alacsony sorból származott. "Patre carpentario natus" - olvassuk róla /85/. 1465-ig pécsi prépost volt és mint ilyen a kancelláriában is működött. 1468-ig azután váradi püspök, majd egri püspök

végül pedig esztergomi érsek lett. 1476-ban Mátyástól a császárhoz pártolt. Róla nem tudjuk, hogy vezette volna a kancelláriát. Matucsinaí Gáborról viszont ez bizonyos. Egy 1476. szept. 5-i oklevél /86/ datum per manusában Matucsinaí Gábort supremus cancellariusként említik. Ugyanebben az országos méltóságok sorában vele együtt szerepel Beckensloer János esztergomi érsek is, mint summus cancellarius. Ez az oklevél tehát az eddig legkésőbbinek ismert dátumnál /87/ több mint egy évvel később is említést tesz János fő-kancellárról.

Ezzel az oklevéllel kapcsolatban ki kell térnünk annak a vizsgálatára, hogy vajjon az az 1464-i intézkedés, amely a fő- és a titkos-kancellárságot egyesítette, végleges maradt-e egészen Mátyás uralkodásának a végéig. Ebben az oklevélben az ország nagyjai között szerepel Veronai Gábor egri püspök is. Alaposan feltételezhető, hogy Veronai Gábor a harmadik személy, aki Matucsinaí Gábor és Beckensloer János mellett szintén a kancellária egyik vezetője volt. Mintnogy az említett oklevél Matucsinaí Gábort supremus, Beckensloer Jánost pedig summus cancellariusnak mondja, felmerül a lehetősége annak, hogy a titkos kancellárságot ebben az időben újra különválasztották és ennek a címnek a viselője Veronai Gábor volt. Vele kapcsolatban a következő jelentősebb adatokról van tudomásunk: 1476. ápr. 8-ról ismerjük Arrivabene olasz követ jelentését /88/, aki elmondja, hogy Veronai Gábor szokott a király nevében leveleket írni. Hogy kancellár lett volna, azt ebből még nem lehet következtetni. Az egri püspökök történetében /89/ azonban a szerző Wadingusra hivatkozva említi, hogy 1474

ben kancellár volt /89a/. Előző működésére nézve azt tudjuk róla, hogy mr Hunyadi János idejében járt Magyarországon. Capistranoi János kíséretében, Mátyás idején pedig 1467-ben jelent itt meg, mint pápai követ /90/. Rendtársa volt Cap.Jánosnak, amint Bonfininél olvashatjuk, aki nem valami hizelgő képet fest egyéniségéről: /91/ "*Agriensis episcopus, quem e Fraterculorum divi Francisci collegio mortalis ambitio ad potentatum evexerat...correptus ambitu, humanos honores affectavit*". Már sokkal előnyösebben ír róla Galeotto /92/:"*Erat Veronensis quidam ex ordine divi Francisci a Paulo Pontifice in Hungariam pro fidei negotiis missus, vitae integritate, et meritis compositis et studiis humanitatis ornatus.*" II. Pius pápa még 1460-ban inquisitorrá nevezte őt ki a csehországi eretnekek ellen /93/. Ilyen minőségében is kapcsolatba került Mátyással. Erre utal az a zárt missilis levél /94/, amelyet a király 1471.ápr. 10-én intézett hozzá. Ebben kéri, járjon közre a pápai követnél, hogy Brűnnben az eretnekek jelenléte ellenére is megtarthassak a szentmiséket. Attól kezdve, hogy 1469 végén Boroszlóban Mátyás mellett tűnik fel /95/, kapcsolataik egyre szorosabbá válnak. 1475.febr.2-án Vethési László IV.Sixtus pápához intézett beszédében /96/ így emlékezik meg róla:" *Gabriele Veronensi...quem ob admirandas atque plurimas ipsius animi virtutes, mortuo summo pontifice Paulo secundo apud se divus Mathias esse voluit, magnisque honestavit dignitatibus...*" Valóban szép pályát futott be az olasz franciskánusból lett pápai követ, amiben nem kis része lehetett a magyar királynak. 1477.márc.13-án már bi-

boros volt /97/, 1479 őszén, de lehet, hogy már 1478 decemberében /98/ Rómába küldte őt Mátyás, hogy ott allandóan megtelepedjék és képviselje Magyarország érdekeit. Rómába költözését Mátyás egyik levele /99/ is igazolja, melyben felkéri a német lovagrendet, hogy egyik római házát engedje át a püspököknek. Magyarországon való tartózkodása idején viselhette a titkos kancellári címét. Bonfini írja ugyanis róla /100/:" antequam e Pannonia recederet...regalia sigilla, quibus literae obsignantur Petro Colocensi Metropolitae concessit". Tehát a királyi pecsét őrzője a címet viselte, egészen végleges eltávozásáig. Ez pedig csak 1480-ban történt. 1478-i eltávozása után ugyanis még visszatért Magyarországra. Erről tanuskodik egy egyházi ügyben kiadott oklevele, mely 1480 nyarán kelt Budán /101/, Titkos kancellárságára kétségtelen bizonyítékul szolgál az az Országos Levéltárban található és eddig ismeretlen oklevel, amely 1475.jun.6-án kelt /102/, Ebben a privilégiumban a király Drághfy Miklós és fiai kérésére ír át egy 1390-i oklevelet. Datum per manusában Matucsinaí Gábor kalocsai érsek, mint aulae nostrae summus cancellarius szerepel. Az országos méltóságok sorában Beckensloer János esztergomi és Matucsinaí Gábor kalocsai érsekeket summi cancellarii nostri címmel találjuk és közvetlenül utánuk következik fr.Gabriel Transylv.Secretarius Cancellarius Regius. Az az egyetlen eddig ismert oklevelünk, amelyben mind a hárman kancellári címmel szerepelnek. Az előző fejtegetések adatainak elfogadásával megállapíthatjuk tehát, hogy a titkos kancellárságot az 1474-1478 közötti években el-

valasztották a főkancellársagtól és az előbbi címnek ezekben az években Veronai Gábor volt a viselője. Nem cáfolja meg ezt az sem, hogy okleveles gyakorlatunkban ezen évek alatt találunk olyan okleveleket, amelyeken Veronai Gábor neve mellett nincs ott a titkos kancellári cím. Ilyen pl. az előbbi oklevélnél csak 3 nappal korábbi keletű 1475. jun. 3-i kettős függőpecséttel ellátott privilegium, /103/, amelyben a datum per manus részben Matucsina Gábor summus cancellarius és ugyancsak summus cancellarius vele együtt Beckensloer János is a méltóságok sorában. Kettőjük után közvetlenül Veronai Gábor következik, de csak erdélyi püspöki címét említi az oklevél. Bizonyosnak látszik ugyanis, hogy a titkos kancellári címmel Veronai Gábort az uralkodó inkább csak megtisztelni akarta, értékelve diplomáciai téren tett szolgálatait. Ez pedig egyáltalán nem jelentette a titkos kancellársággal azelőtt együttjáró bírói működésnek a vállalását is. *Amint* hogy jól tudjuk, hogy a titkos kancellárnak ezt a feladatkörét 1464 óta már rendszeresen a locumtenens látta el /104/.

A kancellária tényleges vezetője 1478-ig Matucsina Gábor kalocsai érsek volt. Az ő neve szerepel az oklevelek datum per manusában, eleinte, mint summus et secretarius cancellarius /105/, később pedig egyszerűen mint summus, vagy supremus cancellarius.

Matucsina Gábor utóda 1478-ban a kancelláriában már korábban is fontos szerepet játszó Handó György lett. Igen képzett ember volt, aki a nagy magyar humanistával, Janus Pannoniussal állott szoros kapcsolatban. Páduában tanult egyházi és magánjogot /106/. Mátyás gyakran igénybevette diplomáciai szolgálatait. A királynak Beatrix

hercegnővel való házasságkötése előkészítésében is fontos szerep jutott neki Bisticci Vespasiano szerint /107/.

Ugyancsak Bisticci a kancelláriában játszott szerepéről is a következőképpen ^{ír}/108/: "Visszatérve Magyarországra a király megint pecsétőrré nevezte ki, ami a király után a legnagyobb állomások egyike. Mikor a kancelláriát átvette, akkor a kalocsai püspökség megürült. A király tüstént irt a kuriához és kinevezette." Ebből az adatból kiindulva mindjárt módosíthatjuk az eddigi kutatások eredményét főkancellárságának kezdőpontjára vonatkozólag. Az eddig ismertnél /109/ jóval korábban már 1478 nov. 12-én szerepel a neve a Bánfi Miklósnak adott privilegiumon /110/, mint summus et secretarius cancellarius. ~~Ugyan~~ Ugyanigy találkozunk vele egy ugyane napon kelt másik privilegiumon is /111/. 1478.nov.22-én pedig a király György vál.kalocsai érseknek és főkancellárnak teljes felhatalmazást ad az Ulászló cseh királlyal kötött szerződésnek Olmützben való megerősítésére /112/. Ezek az adatok főkancellárságának kezdetén kívül azt is bizonyítják, hogy Veronai Gábor titkos kancellár 1478 végén történt római utjától kezdve a fő- és a titkos kancellári címet újra egyesítve viselte az új főkancellár, Handó György kalocsai érsek. Ezt a kettős címet viseli 1479. jul. 21-én /113/ a Mátyás és Ulászló közötti örök barátságról szóló oklevélen, 1479.máj.12-én /114/, 1479.nov. 3-án /115/. Fő- és titkos kancellárként való legkésőbbi említése is módosul. Az eddigi 1480.febr.25 /116/ he-

lyett 1480.márc.21. a legkésőbbi említése /117/. Ez a privilegium Hunyadi János 1447., V.László 1457. és az erdélyi káptalan 1458. évi okleveleit írja át. Datum per manusában Handó György summus et secretarius cancellarius.

1480-ban a kir.kancellária legfőbb vezetése Váradi Péter kalocsai érsek kezébe került. 1480-1484 között ő a legfőbb és szinte egyetlen komoly tényező a kancellária életében. A nagy humanista Vitéz János pártfogoltja, sőt valószínűleg a két család is rokonságban állott egymással. Erre mutat címerük alkatrészeinek /liliom és két csillag/ hasonlósága is /118/. 1465-ben Vitéz Jánossal Esztergomba kerül, aki itt egy kanonoki stallumot juttat neki és Bolognában nevelteti. Innen hazakerülve a királyi kancelláriában helyezkedett el /119/. Handó György halálával azonnal ő vette át a kancellária vezetését. Kalocsai érsekké azonban csak 1481.febr. 16-án nevezték ki /120/. Kancellári méltóságáról már 1480. jul. 27-én találunk adatot /121/. Mátyásnak e napon kelt oklevelét átírva találjuk a fehérvári keresztesek 1480. okt. 4-i oklevelében. A jul. 27-i átírt oklevél Petrus Albensis Transylvaniae secretarius cancellariusról beszél, majd többször egymásután egyszerűen kancellárnak nevezi. Egy 1480. szept. 5-i oklevél datum per manusában szerepel Váradi Péter vál. kalocsai érsek, mint summus et secretarius cancellarius /122/. Ő volt Mátyás legnagyobb hatalma kancellárja. Fokancellári tényleges mű-

kodése idején senki mást nem említenek az oklevelek a kancellári címmel. Sőt egyideig még a locumtenenai címet is ő viselte. Így szerepel egy 1483.máj. 23-i oklevélen. /123/. 1484 nyarán a királlyal való összetűzése miatt Arva várába került. Több mint öt esztendő-t töltött itt és csak Mátyás halála után szabadult ki. Fogságba való jutásának pontos idejére és annak okára vonatkozólag csak következtethetünk. Egészen az utolsó időkig Mátyás legbizalmasabb embere volt. Ő irányította a fontosabb diplomáciai tárgyalásokat. Erdemeit nem-csak itthon, hanem külföldön is elismerték. A pápai követ is dicsérőleg emlékezik meg róla /124/. Fraknoi említ /125/ egy 1484.jun. 29-i oklevelet, amelyet ő ellenjegyez. 1484.jul. 6-i keltezéssel ismerjük supplicatioját a pápához /126/, melyben bírák kiküldését kéri, hogy azok ítélkezzenek Kálmáncsehi Domonkos fehérvári és Karai László óbudai prépostokkal, javainak bitorlóival szemben. Ez a legkésőbbi említése. Julius, vagy augusztus hónapban kerülhetett fogságba. Ez év szept. 24-én ugyanis már a pápa járt közben érdekében a királlyal. /127/. Kegyvesztettségének oka a királlyal való nyílt szembekerülése és személyes ellenségeinek el-lene való áskálódása volt /128/. Fogsága idején a külvi-lággal nem érintkezhetett. Mátyás a főkancellári állást ezentul nem is töltötte be. Az érsek kancellári címe mindvégig megmaradt. Erről tanuskodik püspöki helynökének 1489.márc.14-i levele, /129/ melyben magát "Petri... Archiepiscopi....summi et secretarii cancellarii Regie maiestatis vicarius in pontificalibus generalis"-nak nevezi.

1484 után a kancellária tényleges vezetője a titkos kancellár volt, akit az oklevelek sokszor egyszerűen csak kancellárnak neveznek. Hajnik szerint /130/ a fő- és a titkos kancellárság egyesítése idején is élt annak a tudata, hogy a pers.praes.regia tulajdonképpeni képviselője a titkos kancellár. Ezt kiemeli az ország nagybíráiról szóló 1486.évi 68.tc. is. Érdekes, hogy a főkancellárt ez a tc. már nem is sorolja fel az ország rendes bírái között. Ennek a háttérbeszorulásnak az okát kereshetjük Váradi Péter kegyvesztettségében is. Ebben az időben a kancellária vezetője János püspök, titkos kancellár volt. A főkancellár fogsága miatt csak ő kerülhetett a bírák közé. Ezt a János püspököt a Dignit.liber /131/ 1485-90 közt kancellárnak mondja. János, vagy teljes nevén Pruisz /Filipecz/ János váradi püspök mormaor-szági szárazasú volt. A király kegyéből 1482-ben a váradi mellé az olmützi püspökséget is megkapta. Tudományszerezését és bőkezűségét több adat bizonyítja . /132/. Így ő alapította a brünni nyomdat és ő nyomatta ki újból Turóczi krónikáját, valamint Rogerius siralmas énekét. ~~Szeri~~ Személyére nézve adatokat találunk még a Mátyás udvarában 1488 szeptemberétől követként működő Pecchinolli Angelo ortei püspök jelentéseiben is /133/. A pápai követ is említi őt kancellárként. A legátus szept. 18-i jelentésében kerül elő újra János váradi püspök /134/, aki a Miksával való tárgyalásokat folytatta és irányította a Corvin János örökösödését célzó mozgalmat. Bunyitay ide

zett munkájából /132/ tudjuk azt is, hogy Mátyás halála után 1490-ben mindkét püspökségéről lemondott és ferencrendi szerzetes lett. Okleveleinkben többször találkozunk a nevével, hol aulæ nostræ cancellariusként, hol pedig aulæ nostræ secretarius cancellariusként. Kancellári működésének első nyoma Mátyás 1485.szept.3-i oklevele /135/, amely a nyulszigeti apácáknak III.Andrástól 1290-ben kapott kiváltságlevelét erősíti meg. ~~Ezen~~ az oklevélen a szöveg alatt eltérő irással találjuk a következőket: "Lecta et correcta per Cancellarium." Katona közli /136/ Mátyás király 1486-ban Bécsben kelt oklevelét, amely teljes hatalmat ad János váradi püspök "cancellarius et consiliarius"-nak, hogy Corvin János házassága ügyében intézkedjék. 1486.febr.6-án /137/ az ő kezéből kelt az a privilegium, melyben a király a szászoknak adott összes korábbi kiváltságot átírva megerősíti. Ebben az oklevélben secretarius canc. 1488.jan.18-án Zágrábban saját nevében kiadott bizonyáglevelében /138/ Cancellarius Regiusnak mondja magát. Egyszerű kancellár címet visel az 1488.márc.10-i privilegium datum per manusában /139/. Secretarius canc. a címe egy 1489-i oklevélen /140/ és egy 1489.jun.23-i oklevél /141/ datum per manusában. Ezután még két, későbbi oklevélen szerepel a neve. Az egyiken, egy 1489.jul.24-i kettős felségi pecsét alatt kiadott adománylevélen /142/ "aulæ nostræ cancellarius". 1489 aug. 13-án pedig ugyancsak egy privilegiumon /143/ "secretarius cancellarius".

Ezekután vizsgáljuk meg, hogy a főkancellári te-

endőket ellátó személyek mellett kik töltötték be 1471 után az alkancellári hivatalt. Matucsinai Gábor^t főkancellárra való előléptetése után az alkancellári és a locumtenensi tisztségben egyaránt Karai László budai prépost követte. Őt a király már 1470-71-ben diplomáciai megbízatásokkal külföldre küldte. Rómából 1471 januárjában tért haza /144/. Bizonyára már ekkor utóda lett Matucsinai Gábornak. Először 1472.jul. 15-én olvassuk nevét az alkancellári címmel egy oklevélen /145/. Majd ezután 1472.szept.5-én /146/. A Hess András kiadásában megjelent első magyarországi nyomdatermék ajánlósorai 1473.jun.5-én /147/ így kezdődnek: "Tisztelendő László urnak, a budai egyház prépostjának, apostoli főjegyzőnek, fenséges Matyás király alkancellárjának". Utoljára 1475.jul. 12-én /148/. Alkancellári állását azonban Szilágyi L. szerint 1485-ig viselte /149/.

Közben átmenetileg valószínűleg Váradi Péter is viselte az alkancellári címet. Erre enged következtetni az az oklevél, melyet Handó György főkancellárságának a kezdetén 1478.dec. 11-én /150/ adtak ki. Ezt az oklevelet Váradi Péter "kancellár" látta el pecséttel. A kutatások szerint /151/ Váradi Péter egyidőben a főkancellári cím mellett a locumtenensi címet is maga viselte. Az alkancellárok máskor sem szerepeltek valami sűrűn az oklevelekben. Az 1464-i reform óta pedig csak azokról az alkancellárokról tudunk, akik vagy diplomatákként szolgáltak, mint Handó György, vagy locumtenensek is voltak,

mint Matucsinaí Gábor és Karai László. Az alkancellári állás tehát 1464 óta vesztett jelentőségéből, részint a főkancellárnak a kancelláriai munkába való bekapcsolódása részint a locumtenensi állás megszervezése következtében. Váradi Péter főkancellári működése idején már egyáltalán ^{nem} tudunk semmiféle más kancellárról. Az 1485-90 közötti években pedig János váradi püspök, titkos kancellár vezeti a hivatalt, akit helyenként egyszerűen kancellárnak mondanak. Alkancellári címet ő sem viselt sohasem.

A kisebb kancelláriai tisztviselőkről az oklevelek nem szoktak említést tenni. Róluk csak úgy tudunk meg valamit, ha elvétele olyan oklevelek kerülnek a kezünkbe melyekben valamely, őket személyesen is érintő ügyről van szó. Ilyen pl. az 1463. ápr. 23-i zárt királyi parancs /152/, amely Therek János kir. kancelláriai jegyző birtokbaiktatását rendeli el. 1463. jun. 23-án pedig a király meghagyja Kassa városának, /153/ hogy fizesse meg tartozását Szőlősi Pál kancelláriai notariusnak. 1468. ápr. 9-én /154/ Pozsonyi Meyndl János kancelláriai jegyző nyer birtokadományt. 1468. máj. 3-án /155/ Pozsony megye nemeseit szólítja fel, hogy nyilvántozzanak Ráni Miklós notarius előtt, hajlandók-e pénzen megváltani a náluk tartandó iudicium generalet. 1472-ben és 1473-ban ugyancsak Meyndl János notarius ügyében intéz a király parancsot /156/ Pozsony városához. 1482. febr. 8-án pedig Bárczai János mester kir. kancelláriai notarius részére ír át egy oklevelet /157/.

Több figyelmet érdemel szeknél a director és procurator causarum regalum hivatala, melyet Mátyás idejében emlitenek először az oklevelek. A kisebb kancelláriai tisztviselők száma ugyanis elég nagy lehetett, változtak is sűrűn. Bár volt közöttük olyan is, aki Mátyás egész uralkodása alatt szerepel. Ilyen pl. Csicseri Endre kancelláriai jegyző, aki már 1458. jun. 5-én /158/ birtokadományban részesül és ettől kezdve gyakran találkozunk a nevével. Az említett hivatal ezzel szemben - úgy látszik - Mátyás idején jut fontosabb szerephez. Maga a hivatal Zsigmond uralkodása idején alakult ki. A cím viselője a királyi udvarban e korban már nagyobb számban alkalmazott ügyvédeknek /procurator/ a feje volt. A procuratores causarum regalum Zsigmond uralkodásának a vége felé szerveződnek külön hivatallá. Ekkor kerül az élükre a director et procurator caus. reg. E cím első viselője Rawen Mihály volt 1430-ban /159/. Az 1439. évi 23 tc. a következőképpen szól róluk és szabályozza jogkörüket: "Procuratores regiae et reginalis maiestatum in sede iudiciaria, unacum iudicantibus sedere non possint, sed inter causantes /peres felek közt/, tempore quo videlicet causa ipsarum regiae et reginalis maiestatum agitur, stare debeant." A királyi jogügyek igazgatójának két kötelessége volt: 1./ a király és a kincstár jogi érdekeit képviselni az udvari bírósági tárgyalásokon és 2./ azokat, akiket pártfogásába fogadott a király, birtokaikban megvédeni. Mátyás idejében különösen ez utóbbi minőségében működik, az okleveles adatok ~~xxxix~~ bizonysga szerint. Bár a másik feladatát

is ellátta, mert éppen az 1464-i decretum 18.articulusa teszi kötelezővé a királynak is saját ügyeiben a jogi eljárásához való ragaszkodást: "Et quod nos etiam factum nostrum regium ordine iuris prosequamur." Ezt pedig a procuratorok, illetve közvetlenül a királyi ügyigazgató útján gyakorolta. Megjegyzendő még, hogy a procurator névvel a királyi ügyvédek is illették, a többi ügyvédek neve az 1439-i törvényben is causidicus volt. Működésükre néhány példánk van a Mátyás korabeli oklevelekben. Így egy 1468.apr.11-i oklevélben /160/ a király a Szentgyörgyi grófokat védi Vereskő birtokában. Ebben az értelemben utasítja a kuria összes bíráit. Majd így szól: "Director quoque et procurator causarum nostrarum omnibus, ut premisimus causantibus respondere tenebitur." Erzsébetnek, Mátyás király anyjának adományleveléből /161/ megtudjuk azt is, hogy a királyi ügyigazgató ebben az időben Péczely Benedek volt. Az 1469.febr.16-án kelt oklevélen "refferente Benedicto de peczel" felírást találunk. Egy másik alkalommal 1489.jun.3-án /162/ tudatja Báthory István országbíróval és Drághy Tamás személyekkel, hogy magára vállalta a Barankovics Vuk özvegye elleni pereket. Egyben ilyen értelemben utasítja Borsway Benedek director caus.reg.-ot 1489.jul.9-én /163/ tudatja az ország főbíráival, hogy Traguriai János szobrász perét vállalta magára és védelmével Borsway Benedeket bizta meg. Két másik esetben Borsway causarum reg.dir.kérésére a király számára egy-egy régebi oklevelet írnak át. Így 1487.dec.4-én Orbán egri püspök a nádor előtt folyó perekben a királytól kiküldött

biró írja át Garai Miklós nádor 1424-i oklevelét /164/, majd 1487.dec. 6-án ugyancsak Orbán püspök Zsigmond király 1399-i oklevelét írja át Borsway kérésére /165/.

Ezeket az eseteket vizsgálva jutunk arra a következtetésre, hogy a királyi ügyigazgató a király jogi képviselője ~~vá~~ volt. Valószínűleg ebből a hivatalból fejlődött a Habsburgok idején a királyi fiscust képviselő jogügyek igazgatósága, majd később a főállamügyészi hivatal. Az említett kir. ügyigazgatók közül Borsway Benedekről tudjuk azt is, hogy előzőleg Báthory András ügyvédje volt.

A kir. kancellária szervezetének a kérdését tárgyalva hozzá kell szólnunk ahhoz is, hogy vajjon e kornak Vitéz János után legkiválóbb magyar humanistája, Janus Pannonius tagja volt-e a kancelláriának és milyen minőségben. Erről a kérdésről Fraknói Vilmosnak és Szilágyi Lórándnak vannak bizonyos megállapításai, melyek azonban kutatásaink alapján kiegészítésre szorulnak.

Fraknói egyik értekezésében /166/ azt állítja, hogy ~~hogy~~ Janus Pannonius a hatvanas években a kancelláriában működött és okleveleket is signált. Szilágyi ezt a megállapítást cáfolta /167/. Ő a Jo.Q. jellel ellátott oklevelek signálójában Beckensloer János pécsi prépostot, az akkori királyi titkárt sejtí. Fejtegetésének azonban hibás a kiindulási alapja. Megállapításával szemben ugyanis Fraknói idézett helyén nincs ellenmondás. Janus Pannonius római követségének 1464-re tétele csak sajtóhiba. A követség valójában 1465.február és augusztus hónapok között volt, amint azt kétségtelenül megállapíthatjuk Mátyás királynak a pápához, a bíbornokokhoz és a velencei dogehoz küldött és éppen Fraknói által kiadott diplo-

máciai leveleiből /168/. Ugyahogy ettől^a követségbenjárás-
tól az 1464.márc.31-i, Fraknóitól idézett /169/ okleve-
let Janus Pannonius is signálhatta volna. Ő azonban va-
lószerűen tagja sem volt a kancelláriának. Erről a
Bis ticcitől származó életrajz sem emlékezik meg, jólle-
het Handó Györggyel kapcsolatban ezt nem mulasztja el.
/170/. Janus Pannonius tehát legfeljebb csak kisebb hivatalt
tölthetett be a kancelláriában. A királyi secretarius ebben
az időben /1462-66 között/ Beckensloer János volt /171/.
Elsősorban neki kellett tehát signálnia az okleveleket.
Minthogy ő pécsi prépost volt, kézenfekvő a megállapítás,
hogy a Jo.Q.jelek alatt rejtőző Joannes Quinqueecclesi-
ensis ő lehetett. Jo.Q jellel azonban 1465-ben és 1466-
ban nem signálhatott volna, mivel 1465 elején váradi püs-
pok lett és a pécsi prépostságban Handó György követte.

A rendelkezésünkre álló okleveles anyag tözetes
átvizsgálása során kiderült, hogy nem is találhatunk 1465-
től már Jo.Q.jelzéssel ellátott okleveleket, hanem az ok-
leveleken csak a Jo.jelzés fordul elő /172/. Valóban
előfordul tehát Beckensloer János kézjegye az okleveleken
Janus Pannonius római követsége idején /1465/, de a vál-
tozott körülményeknek megfelelően csak Jo. alakban. Azok-
nak az okleveleknek a kiadása idején, melyekre előbb
/172/ hivatkoztunk, Janus Pannonius már biztosan nem
tartózkodott Matyás udvarában. A királynak Moro Kristóf
velencei dogehoz írt levele /173/ 1465.febr.18-án ezt ≠
kétséget kizáró módon igazolja: /"Constitutis in procin-
tu proficiscendi Italiam versus oratoribus nostris adiit
presentiam nostram..." / "Quod ut manifestius appareat,

delegimus nuper oratores nostros et iam expeditimus ituros ad sanctissimum dominum nostrum papam." Felmerülhet az a kérdés is itt, hogy a Jo.Q. és a Jo. jelek mögött nem két különböző személy huzódik-e meg. A kérdés eldöntésénél a következő szempontokat vettem figyelembe: 1./ Szilágyi /174/ csak Jo.Q. jelről beszél, pedig az általa felsorolt oklevelek között is akad olyan, amelyen csak Jo.jelzet van. 2./ A Jo.Q és a Jo. jelzet az okleveles anyag bizonyítéka szerint már 1464-ben is váltakozva szerepel: 1464.máj.25-én Jo.Q. /175/, de már két nappal később, 1464.máj.27-én /176/ csak Jo. 1464.jun.14-én /177/ már ismét Jo.Q., végül 1464.jun. 25-én /178/ újra csak Jo. jellel találkozunk. 1465-től pedig kizárólag csak a Jo. jelzet szerepel. 3./ A Jo. Q. és a Jo. jelek írása között nem mutatkozik különbség, tehát mindkettő ugyanazon személytől ered. Ez a személy azonban nem lehet Janus Pannonius, mivel az említett kancelláriai jelek az ő római követjárása idején /1465/ is megtalálhatók az okleveleken. Tehát a kézjegyek a királyi titkártól, Beckensloer Jánostól származnak, akinek secretariusként való működése /1462-66/ időben tényleg egybe esik a Jo.Q. és a Jo. jeleknek okleveleinken való szereplésével /1464-66/. Az említett Jo.Q. és Jo. jelű oklevelek felülvizsgálója a kancelláriában tehát csak Beckensloer János királyi titkár lehetett.

Áttekintvén a Mátyás korabeli kancellaria szervezetét, megállapíthatjuk, hogy 1458-1490 között több jelentős változáson ment át ez a fontos hivatal. Vég-

eredményben azonban Mátyás kora is csak az utkeresés időszakát jelenti. Egyre jobban kezd kidomborodni ezekben az ~~utkeresés~~ években a kancellária hivatali jellege. Láthatjuk, hogy mindig nagyobb szerephez jut a bel- és főleg a külügyi kormányzatban. Ez az időszak jelenti az átmenetet és az előkészületet ahhoz a 16. századi állapothoz, amikor a régi közjogi rendi méltóságok szerepét véglegesen egy-egy hivatal veszi majd át.

A következőkben a Mátyás király uralkodása alatt működött főkancellárok és alkancellárok sorozatát állítjuk össze. A nevek mellett első helyen szereplő dátum a hivatali működés általunk ismert kezdőpontját, a második helyen szereplő dátum pedig végpontját jelenti. Az időpontokkal kapcsolatos utalások levéltári és egyéb adatokra, dolgozatunk jelen fejezetének megfelelő helyein találhatók. Eppen ezért itt újra nem utalunk rájuk. A * -gal \neq jelölt személyek voltak kutatásaink szerint a kancellária tényleges vezetői. Azokat az adatokat, amelyek a korábbi kutatók előtt ismeretlenek voltak és csak jelenlegi vizsgálataink során kerültek elő, aláhúzással jelöltük meg.

F ő k a n c e l l á r o k :

Szécsi Dénes	1453.máj.17.	-	1463.máj.26.
Várdai István *	1464.márc.24.	-	1470.dec.17.
Vitéz János	1464.ápr.16.	-	1472.jul.29.
1471.febr.28-tól			
Matucsinai Gábor *	1471.szept.11.	-	1478.ápr.2.
Beckensloer János	1474.szept.11.	-	1476.szept.5
Veronai Gábor	1474.	-	1478.

Handó György *	1478.nov.12.	-	1480.márc. 21.
Váradi Péter *	1480.jul.27.	-	1484.jul.6./1489.márc.14
Pruisz János/secr.c/	1485.szept.3-		1489.aug.13.

A l k a n c e l l á r o k:

Vethési Albert *	1458.márc.15.	-	1459.febr.25.
Bodó Miklós *	1459.márc.12.	-	1459.okt.11./1464./
Lukács /egri pr./	1464.dec.26.		
István /kalocsai pr./	1465.		
Handó György	1466.dec.11.	-	1468.
Matucsinaí Gábor	1468.márc.15.	-	1471.máj.24.
Karai László	1472.jul.15.	-	1475.jul.12./1485/

Jegyzetek:

- 4./ Kardos Tibor: Középkori kultúra, középkori költészet.Bp. 1956.1.
- 5./ Kardos i.m. 172.1.
- 6./ Legalább is a kancelláriai kiadványok egy részénél.
- 7./ Szentpétery Imre: Magyar oklevéltan.Bp.1930.160.1.
- 8./ Hajnik Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog.Bp. 1899.59.1.
- 9./ "iudices ordinarii sunt: imprimis palatinus, deinde iudex curiae et postmodum secretarius cancellarius, si praesens fuerit, sin autem non, locumtenens, hoc est: qui sigillum iudiciale regiae maiestatis pro tempore tenet."
- 10/ Ilyen például az országbíró saját neve alatt kiadott fassionális. Lásd: Teleki: A Hunyadiak kora Magyarországa

gon. Pest, 1853-57. /I.-XII.kötet/. XI.9./Ezentul rövidítve: Tel./

11./ Hajnik i.m. 59.1.

12./ Tel.X.616.

13./ Hajnik i.m. 60.1.

14./ Pl. Géresi: A nagykarolyi gr. Karolyi -család oklevéltára. Bp.1883.II.351.1. /Röv.Karolyi/. Kammerer-Dőry: A zichi és vásoneői gr.Zichy-család idősb ágának okmánytára.Bp.1907-15.X.185.1. /röv. Zichy/.

15./ Pl. Tel.X.586.

16./ Pl. Tel.X.616.

17./ Szilágyi i.m.7.1.

18./ Reiszig: A felsőlendvai Széchy-család.Turul 1942.évf. 68.1.

19./ Horvth Mihály Sch.P.: Natales Archiepiscopatus Metropolitanæ Colocensis et Batsiensis ecclesiarum canonice unitarum.Budae 1754.99.1.

20./ Fraknoi Vilmos: Mátyás király levelei I-II.Bp.1895. I.21.,4.,5. /Röv.Fraknoi/

21./ Hazai okmánytár.Győr /Röv.Hazai okmt./ II.343.,347 Századok 1898.évf.392.1.jegyz.

22./ Szentpétery i.m. 170.1.

23./ Tel.X.616.

24./ Tel.X.625.

25./ Pl. 1461.jan.26.Tel.XI.7.

26./ Fraknoi I.10.

27./ 1461.máj.28.Fraknoi I.14., 1461.aug. 19.Tel.XI.18. . 1461.szept.14.Fraknoi I.15.

- 28./ Monumenta Romana Episcopatus Wesprimiensis. Tom. III.
Budapestini 1902. 158. 1. /Röv. M. R. Wespr./
- 29./ Szentpétery i. m. 170. 1.
- 30./ Tel. XI. 6.
- 31./ Országos Levéltár Diplomatikai Osztálya /Röv. Dl. /15719.
- 32./ Tel. X. 616.
- 33./ Tel. XI. 6.
- 34./ Tel. X. 573.
- 35./ Kaprinai: Hungaria diplomatica temporibus Mathiae
de Hunyad. Vindob. 1767. /Röv. Kapr. / II. 202.
- 36./ Tel. X. 586.
- 37./ I. m. 95. 1.
- 38./ Tel. X. 586.
- 39./ Tel. XI. 9.
- 40./ Szilágyi i. m. 94. 95. 1.
- 41./ Hajnik i. m. 59. 1.
- 42./ Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae il-
lustrantia . Ser. I. tom. VI. 36. 2. Bpest. 1891.
- 43./ Libellus de virtutibus. Megjelent: Irodalomtörténeti
emlékek I. 88. 1.
- 44./ Házi: Sopron szab. kir. város története I. r. 5-6. k.
Sopron 1925-28. /Röv. Házi/ V. 106.
- 45./ 1464. ápr. 3. Dl. 15673., 1464. ápr. 22. Dl. 34766., 1464
máj. 25. Dl. 15. 537. 1464. jun. 14. Dl. 15684.
- 46./ Tel. XI. 105.
- 47./ ~~XIII~~ I. m. 167. 1.
- 48./ Dl. 17098.
- 49./ Lásd pl. 1468. máj. 3. rel. XI. 343.

- 50./ Schmitt N.: Archiepiscopi Strigonienses. Tyrnaviae
1758.I.268.
- 51./ Tel.XI.431.
- 52./ Zichy XI.532.
- 53./ Szentpétery i.m. 170.1.
- 54./ Hajnik i.m. 19.1.3.jegyz.
- 55./ Fraknoi 1.173.,1894,190.,191.,1924,Tel.XI.57.,78.
- 56./ Tel.XI.202.
- 57./ Tel.XI.233.
- 58./ Koller József: Historia episcopatus Quinqueecclesiarum.
Posonii 1796.Tom.IV.158.és 162.1.
- 59./ Szentpétery i.m. 170.1.
- 60./ 1468.márc.15. Tel.XI.318.,1468.ápr.11.Radvánszky-Zá-
vodszy:A Héderváry -család oklevéltára.BP.1909-22.
/Rev.Héd./ 1.337.
- 61./ DL.17005.
- 62./ Erdújhelyi: A kalocsai érsekség a renaissance korb
ban. Zenta 1899.57.1.4 jegyz.
- 63./ M.R.Wespr.III.206.és 207.1.
- 64./ Katona: Historia Metropolitanae Colocensis Ecclesiae.
Pars I. Colocae. 1800. 446.1.
- 65./ Csánki Dezső: Oklevelek a Hunyadiak korából. Történel-
mi Tar. 1902.294.1.
- 66./ Kapr. I.461.
- 67./ Kapr. I. 472.
- 68./ Szentpétery i.m. 85.1.
- 69./ I.m. I.472.1.g. jegyz.
- 70./ Hajnik Imre: A király bírósági személyes jelenléte
Bp. 1892. 19.1.

- 71./ I.m. 167.1.
- 72./ Dl.17349.
- 73./ Katona: Historia Critica regni Hungariae.XIII.1230 .
- 74./ Schmitth: Archiep.Strig.I.271.
- 75./ Dl.17245.
- 76./ Dec.IV.lib.III.-ból idézi Katonai Hist.Metr.ColocI
I.447.1.
- 77./ Erdujhelyi i.m. 59.1.
- 78./ Horváth M. i.m. 109.1.
- 79./ Bonfini: Rerum Hung.Dec.IV.588.1.
- 80./ I.m. 167.1.
- 81./ I.m. 60.1.
- 82./ Koller i.m. IV.411.1.
- 83./ Idézve: Századok 1898.évf.III.1.
- 84./ Dl.18089.
- 85./ Koller i.m. IV.128.1.
- 86./ Tel.XI.568.
- 87./ Szentpétery i.m. 167.1.
- 88./ Berzeviczy Albert: Aragóniai Beatrix magyar királyné
életére vonatkozó okiratok.Bp.1914.469.1.
- 89./ Schmitth: Episcopi Agrienses. Tom.II.Tyrnaviae 1768.
106.1.
- 89.a/ Koller i.m. IV.391.1. közli a magyar rendek 1474.
ápr. 23-i oklevelét, melyben azok a Mátyás és Káz-
mer között kötött szerződést jóváhagyják. Ebben em-
lítik "Gabriel Albensis Transylvaniae Cancellarius
Regius"-t, aki a tárgyalások vezetője volt.
- 90./ Fraknoi: Magyarország egyházi és politikai összetet-
tetései a római Szentszékekkel.II.kötet.Bp.1902.1391
- 91./ Dec. IV.lib.III.570.

- 92./ Schmitth: Ep.Agr.c. munkája 109 lapján idézi.
- 93./ Kapr.II.455.
- 94./ Dl.30891.
- 95./ Fraknói: M.egyh.és pol.összek. II.140.1.
- 96./ M.R. Wespr.III.327 .
- 97./ M.R.Wespr.III.265.
- 98./ Schmitth: Ep.Agr.II.111.1. és 116.1. B.jegyz.
- 99./ Fraknói II.381.
- 100./ Dec.IV.lib.VI.617.
- 101./ Schmitth: Ep.Agr.II.113.
- 102./ Dl.7621.
- 103./ Dl.17273.
- 104./ Egy 1476.márc. 12-i oklevelet közöl Katona i.m. 2
94.1., melynek datum per manusában Gabor egri püs-
pök secretarius cancellarius szerepel.
- 105./ Fl. 1471. szept. 14. Törzssanyag.
- 106./ Bisticei Vespasiano: Vite dei Uomini illustri del
secolo XV. Magyar fordításban közölte Pulszky F.
Bp. Szemle 1873.III.277-290.286.1.
- 107./ I.m. 288.1.
- 108./ I.m. 289.1.
- 109./ Szentpétery i.m. 167.1.
- 110./ Dl.33430.
- 111./ Dl.33425.
- 112./ Horváth: Magyar regestak a bécsi császári levéltár-
ból. Magy. Tort. Tár. 1861.71.1.
- 113./ Tel.XII.95., az eredeti Dl. 13245.
- 114./ Hazai okmt. II.360.

- 115./ Dl. 18281.
- 116./ Szentpétery i.m. 167.1.
- 117./ Dl .30814.
- 118./ Bottka Tivadar: Péter kalocsai érsek pecsétje. Századok 1870.330.1.
- 119./ Erdújhelyi i.m. 69.1.
- 120./ Erdújhelyi i.m. 69.1.
- 121./ Dl.18391.
- 122./ Idézve: Századok. 1883.495.1.3 jegyz.
- 123./ Dl. 18821.
- 124./ Pray: Annales Regni Hungariae. IV.173.1.
- 125./ Századok. 1883.498.1.
- 126./ M.R.Wespr.III.289.1.
- 127./ Fraknói: Várad Páter 503.1. Theiner: Vetera Monumenta Historica Hungariam Sacram illustrantia. Tom. II. Pestini 1860. 508.,520.1. /Rév. Theiner/
- 128./ Wagner: Petri de warda archiepiscopi Colocensis epistolae Posoniae et Cassoviae. 1776.Ep.18.p.46.
- 129./ Századok 1883.505.1. 1 jegyz.
- 130./ Hajnik: A kir. bir. szem.jel. 18.1.
- 131./ Szentpétery i.m. 168.1.
- 132./ Bunyitay Vince: A várad püspökség története I-II Nagyvárad. 1883.1. 316. és köv. 11.
- 133./ 1489.jun. 1. és 25.-i jelentését kiadta Theiner : II. 521-530.1. Az 1489.jan. 30-it Fraknói dolgozta fel a Kat. Szemle 1899.évf.
- 134./ Fraknói.: M.egyh. és pol. összekött. 210.1.
- 135./ Dl. 12802.
- 136./ I.m. XVI. 744.1.

- 137./ Tel.XII.289.
- 138./ Tel.XII.390./
- 139./ Dl.33507
- 140./ Hazai okmt. VII.478.
- 141./ Hazai okmt.III.436.
- 142./ Dl.18485.
- 143./ Forzsanyag
- 144./ Fraknói: Karai László budai prépost. Ért. a Tört.
tudom. köréből XVII.k.7.sz. Bp.1898.10.1.
- 145./ Dl.~~1477~~ 17474
- 146./ Pannonhalmi rendtörténet X.671.1.
- 147./ Fraknói: Egyháznagyok a magyar középkorból. Bp.10 0 1.
- 148./ Varga: Szeged város története I.k. Szeged, 1877.
255.1.
- 149./ I.m. 96.1.
- 150./ Dl. 18107.
- 151./ Szilagi i.m. 108.1.
- 152./ Dl. 15840.
- 153./ Tel. XI. 62.
- 154./ Dl. 16653.
- 155./ Tel. XI. 346.
- 156./ Tel. XI. 475., 490.
- 157./ Tel. XII. 209.
- 158./ Dl. 31687.
- 159./ Hajnik: A m. bir. szerv. 183.1.
- 160./ Héd. I. 337.
- 161./ Tel. XI. 373.
- 162./ Hazai oklevéltar. Bp. 1879. /Rev. Hazai oklt./ 439
- 163./ Tel. XII. 459.

- 164./ Tel. XII. 364.
165./ Tel. XII. 369.
166./ Fraknói: Matyas kiraly, mint levéliró. Bp. 1895
XXXIV. 1.
167./ I.m. 22.1. 78.sz. jegyz.
168./ Fraknói I. 54., 55., 56., 57. sz. levelek.
169./ Lásd. 166 sz. jegyzet.
170./ Lásd: Budapesti Szemle 1873.III.k. 277-290.1.
171./ Szilágyi i.m. 11.1.
172./ Dl. 16150:1465.febr. 15., Dl. 15672:1465.marc. 2
173./ Fraknói I. 59.
174./ I.m. 22.1. 78 jegyz.
175./ Dl. 15537.
176./ Dl. 15686.
177./ Dl. 15684.
178./ Dl. 15966.
-

II. A kancellária oklevéladó működése.

A./ A kancelláriai munka.

A kancelláriából kikerült oklevelekből részletes tájékoztatást nyerünk a Mátyás korabeli kancellária ügymenetére vonatkozólag. Ebben az időben már nagyon sok oklevélben találunk commissio és relatio jegyzeteket. Ezeknek a felfeljegyzéseknek nem az volt a szerepük, mint a pecséteknek, vagyis nem az oklevelek hitelességét kellett bizonyítaniok, hanem a kancelláriának szóló, az oklevél kiadására vonatkozó utasítások voltak. A commissio a kancelláriának szóló királyi parancsot jelenti valamely oklevél kiállítására, a relatio pedig a parancs közvetítését. /179/

A commissio propria domini regis, de commissione domini regis, vagy ad commissionem feljegyzés mindig a király parancsát jelzi. Mátyás idejében nagyon gyakori. Sokszor "ad mandatum domini regis" alakban fordul elő. Szerepel Mátyás bel- és külpolitikai vonatkozású oklevelein és diplomáciai levelein egyaránt. Hogy mikor melyik formában forduljon elő, az - úgy látszik - nem volt szabályhoz kötve. Sokszor valami név is van hozzáfűzve. Különösen gyakori ez, az "ad mandatum" formájú királyi parancsoknál. A külföldre címzett diplomáciai leveleken az alkancellár neve szokott szerepelni, így már 1458. márc. 15-én Vetési Albert neve szerepel egy Podjebrádhoz küldött levélben, /180./ majd több alkalommal Bodó Miklósé. Később

általában név nélkül fordulnak elő a commissiós jegyzetek. Egy 1466-i levélen /181/ ilyen formában szerepel: "ad mandatum domini regis in consilio." Előfordul az is, hogy a commissiós jegyzetben annak a személynek a neve is ki van téve, aki az ügyben relatiót tett. Így pl. egy 1472-i oklevélen: "Commissio domini regis domino Joanne episcopo Agriensi referente", /182.sz./ vagy egy 1482-i németnyelvű oklevélen /183./: "ad mandatum domini regis Jaruslao Cassio referente". A Mátyás korabeli oklevelek relatiós jegyzeteivel kimerítően foglalkozott Szilágyi Lóránd /184./ Megállapítása szerint a hatvanas évek közepétől, tehát valószínűleg az 1464-i reform óta, csak a király tanácsosai lehettek referensek. Helyesen mondja, hogy a relatiós jegyzetekből a királyi tanács képe bontakozik ki előttünk. Egy 1472. maj. 12-i oklevél /185/ kifejezetten szól is ilyen tanácsról /186/.

Ha nem is maradtak volna ránk írásbeli supplicatiók, melyeket oklevelek elnyerése végett nyújtottak be a királyhoz, /187/ az oklevelek szövegei is meggyőznének arról, hogy Mátyás korában már gyakori volt az írásbeli kérvényezés. Az oklevelek leggyakrabban a közbenjárókat emlegetik, mint kérvényezőket. Sokszor azonban maga az illető a kérvényező, aki azután valamilyen adományt, vagy kegyet kap a királytól. De Mátyás egész uralkodása alatt megmarad a személyes megjelenés, panasztétel és kérés előadása. Például 1459. jun. 2-án "Fidelis Noster Egregius Michael Zekel...nostre Maiestatis veniens in presenciam exhibuit nobis...supplicans..." /188/ Máskor nem valami

kérés, hanem szóbeli, vagy írásbeli jelentés indítja meg az oklevélkiadási eljárást: "certa relatione intelleximus"- mondja egy 1459-i oklevél /189/. 1465-ben János varadi püspök kérésére erősít meg több privilegiumot a király /190/. 1472-ben János egri püspök kérésére bocsát meg Morgondiai Mihálynak és adja vissza birtokát. /191/ 1478-ban "nonnullorum fidelium nostrorum humillima supplicatione" ad bíráskodási kiváltságot Besztercének /192/. Írásbeli kérésre írja át horvátból latinra fordítva a Frangepáni grófok két oklevelét 1480-ban /193/. Ugyancsak 1480-ban "ad humillime supplicationis instantiam Fidelis nostri Petri Gereb" ad adománylevelet Fiáth Lászlónak /194/. 1472-ben "ad instantem et legitimam supplicationem fidelium nostrorum" tiltja a borsmonostori apátot egy birtok elfoglalásától /195/

Az írásbeli, vagy szóbeli supplicationra kiállított oklevelet a megpecsételés előtt néha be is mutatták /196/. Ez a bemutatás azonban bizonyára csak fontosabb, és a királyt személyesen is érdeklő ügyekről szóló oklevelek esetében történt meg. Így 1459. apr. 24-én a hűtlen Kanizsai László erdelyi vajda megkegyelmezéséről szóló oklevélben /197/ van erre utalás. Először magában az oklevélben. Ezenkívül pedig az oklevélre írt jegyzet is arra utal, hogy csak a bemutatás után pecsételték meg: Sigillentur hae litterae de manda-

to Regio. G.Praepositus m.p." Kaprinai ezt a G. alatt rejtőző személyt Schemberg György pozsonyi prépostnak tartja, aki valószínűleg kancelláriai tisztviselő volt.

A Mátyás király által használt pecsétet részletesen ismertette Kumorovitz Bernát /198/. Megállapításai közül itt csak azt az egyet emeljük ki, mely az 1464-i reformra vonatkozik. Szerinte ugyanis a kiskancellária 1464-ben nem kapott új pecsétet /199/, mint azt Szilágyi Lóránd állította /200/, hanem a spec. és a pers. praes. regia egyesítése után a pers. praes. továbbra is a sprs. praes. pecsétjét használta. Ezzel pecsételték meg a pers. praes. niteleshelyi jellegű kiadványait is, sőt, ha a titkos pecsét valami okból hiányzott, sokszor még azt is ezzel helyettesítették. Az oklevelek megpecsételésénél leggyakrabban a királyi titkos pecsétet használták. A mandatumokon sokszor szerepel a gyűrűsepcsét, amely - úgy látszik - a kéznél nem levő pecsétet helyettesítésére szolgált. Olyan mandatumokat is ismerünk, melyeken nyolcszög alakú gyűrűsepcsét volt /201/.

Nagyon sűrűn fordul elő az okleveleken Mátyás idejében a király sajátkezű aláírása. Az aláírás nem csupán ünnepegyesség, hanem a megerősítés jele is /202/. Így mindjárt egyik első oklevelében, melyet 1458.febr. 9-én Strazsniczban, mint electus rex Hungariae adott ki, az aláírást a pecsételéssel együtt említi a szöveg: "Scripto manus nostrae propriae et sigillo nostro annulari consignavimus" /203/. Erre vonatkozólag Kap-

rinai emliti /204/ Pessina adatát, hogy az oklevél elejére Mátyás sajátkezű aláírásával ez van felírva: "Mathias electus Rex Hungariae fatemur omnia infrascripta esse de nostra voluntate. Scripsimus manu propria." A királyi aláírás egy másik formájával találkozunk egy 1459. szept. 18-i /205/ és egy 1459. okt. 18-i /206/ oklevélen: "Mathias rex propria manu promittimus omnia praemissa observare." Később kevesebbe nagyjelentőségű oklevelekre is rákerül a király aláírása, mégpedig "Mathias rex propria manu" alakjában. Leggyakrabban a városokhoz intézett rendeleteken találkozunk vele. Így 1463-ban egy Kassának szóló rendeleten. /207/. Majd ezután többször /208/, egészen a hetvenes évekig ilyen alakú a királyi aláírás. A hetvenes évek közepén a "Mathias rex manu propria" aláírásforma tűnik fel /209/ és állandósul Mátyás uralkodásának a végéig. /210/. A kancelláriából kikerült valamennyi oklevelet persze nem mutattak be a királynak. Soknak a kiadásáról tudomása sem volt. De, ha csupán az aláírásával ellátott oklevelek nagy számát vesszük is tekintetbe, akkor is láthatjuk, hogy nagy mértékben figyelemmel kísérte a kancellaria munkáját. Az aláírt levelekkel kapcsolatban is felmerül a kérdés, hogy valamennyit a király személyesen írta-e alá. Hogy a királynak szokása volt az oklevelek sajátkezű aláírása, arra már az előbb láttunk bizonyítékot. Tudunk ezenkívül olyan oklevelekről, melyek maguk ugyan nincsenek sajátkezű királyi aláírással ellátva, azonban - és ez talán még értékesebb bizonyítékukban az oklevelek szövegében történik említés arról

a szokásról, hogy a király kézjegyével szokott ellátni egyes okleveleket. Orbán pécsi préposthoz írja például: "ex ~~aliis~~ ~~potentibus~~ litteris, manu nostra propria consignatis intelliges..." /211/ 1489. nov. 9-i oklevelében is említ "litteras nostras privilegiales... Gyrographo nostro proprio consignatas" /212/. A Nemeskérieknek adott pécsi, 1465. szept. 30-i keltezésű adománylevelél hátán a nyomtatott alaku nagy M.R. betűket találjuk meg /213/ ugyanazon írásmóddal, mint másutt a sajátkezű aláírással teljesen kiírt Mathias Rex szavak kezdőbetűit. Az oklevelek sajátkezű aláírása már Matyas előtt is szokásban volt, főleg a külföldi okleveles gyakorlatban. Így pl. Podjebrád György csen kormányzó 1452. jun. 14-i oklevelében. /214/ Sőt V. László magyar és csen király 1457. jun. 20-i Bécsben latin nyelven kiadott oklevelét /215/ a király mellett a kancellár, Rabenstein Procop is aláírta. Ugyancsak sajátkezű fejedelmi aláírások szerepelnek György /Podjebrád/ csen király és Albert brandenburgi örgróf 1463. febr. 14-i Prágában kiadott közös németnyelvű oklevelén /216/. Ebben az esetben a kutatások azt is kétségtelenül megállapították, hogy sajátkezű aláírásról van szó. Podjebrád György ugyanis csehül írta alá nevét és címét: "Gyrzy kral cziesky sibu ruku etc." Márpedig a György névnek ezt a formáját csak a sajátkezű aláírásoknál használta. /217/ Az általános gyakorlatra vonatkozólag megállapítható, hogy a királyi aláírás első orban

belkormányzati és külügyi iratokon fordul elő, privilegiumokon nem. A magyar okleveles gyakorlatban, ettől eltérőleg, kegyenyilvánító és adományleveleken is előfordul, ha azok nem ünnepélyes privilegium formájában készültek.

B./ A királyi oklevelek szerkezete és fajai.

Mint hogy a kancellária élén Mátyás korában olyan kiváló humanisták állottak, mint Vitéz János, Handó György és Váradi Péter, azt várnatnánk, hogy az oklevelek szerkezetében, főleg pedig nyelvében valami nagyszabású változás következik be ebben a korszakban. Ez azonban korántsem volt így. A kancellária most válik csak igazán hivatalyszerűvé. A kancelláriából kikerülő oklevelek szerkezeti részei most is olyanok, mint korábban. Változás legfeljebb csak annyiban van, hogy egyik-másik szerkezeti alkotórész csak ritkán fordul elő, vagy pedig teljesen elmarad. Tegyük most vizsgálat tárgyává az egyes oklevélrészeket.

Az oklevelek protocollumában az invocatio teljesen eltűnik. Ennek az okát elsősorban a későközépkor szellemének világias irányba való fordulásával adhatjuk meg.

Az intitulatio is megrovidül, rendszerint egészen egyszerű alaku. A teljes királyi cím csak egyes esetekben fordul elő. Még azt sem állapíthatjuk meg, hogy az ünnepeles formában kiállított oklevelek mindegyikében meg volna. A privilegiumokban is gyakran csak rövidített intulatiót találunk. Az egyszerűbb formájú oklevelekben pedig általában csak a "rex Hungariae", "Dei gratia rex Hungariae", majd a cseh hódítás következtében a "/Dei gratia/ rex Hungariae, Bohemiae" cím fordul elő. 1487-től kezdve a kisebb királyi cím is kibővül a "duxque Austriae" hozzáadással. A legterjedelmesebb intitulatio a **xxx** századoknak 1486-ban adott privilegiumban található.

/218/. az 14 ország nevét tartalmazza.

Az inscriptio leggyakrabban csak általánosságban szól. Adománylevelekben azonban az adományban részesülőt szokta említeni. Így abban az oklevélben, melyben Bánffy Miklósnak és Jakabnak a vörös viaszpecsét használatát engedélyezi a király 1483-ban /219/. A mandatumokban az inscriptio helyére egyre gyakrabban kerül ebben a korban a levélszerű megszólítás. Főképpen a városokhoz intézett mandatumokban van így: "Prudentes és Circumspecti Fideles nobis /sincere/ dilecti". Előfordul levélformájú beiktatási parancs is /220/. De magánszemélyeknek szóló mandatumokban is sűrűn szerepel a megszólítás az inscriptio helyett. 1471-ben pl. Mátyás hadbahíván Hedervári Imrét, /221/ "Magnifice fidelis nobis dilecto"- intézi hozzá mandatumát. Ezekkel a levélformára emlékeztető megszólításokkal a királyi parancsok vesztettek merevségükből, sokkal közvetlenebb hanguk lettek.

A salutatio általában megmaradt Mátyás korában is a királyi oklevelekben. A nagy számban fennmaradt, vizsgálatot, vagy birtokbaiktatást elrendelő parancsoknak csaknem mindegyikében megtalálható. De van salutatio az ünnepélyes formában kiállított királyi adománylevelekben, régebbi adományt megerősítő, vagy átíró oklevelekben is. /222/. Érdekes jelenséggel találkozunk abban a két, ugyanazon a napon /1459.febr.2-án/ kelt és Pozsony városának adott kiváltságlevelében /223/, melyek egyike a vörös viaszpecsét használatának, a másik pedig az önálló

birtokadásnak a kiváltságát adományozza a városnak. Az elsőben van salutatio, amely bővebb a városokkal szemben használni szokottnál. A másodikban viszont hiányzik. Ugyanazon a napon kiadott, ugyanazon természetű, ugyanannak szóló két oklevélben ez az elterés furcsa. De a többi, állandó részében sem egyezik a két oklevél. Ez a tény megerősíti azt a feltevést, hogy a kancelláriában nem használtak egyetlen formulariumot. A két oklevelet két különböző személy fogalmazhatta. A salutatio nagyobb mértékű megmaradásának a magyarázatát ebben is kereshetjük, hogy az oklevelek szerkezete ebben az időben a levélforma irányában fejlődik, amelynek pedig ugyyszólván szerves része a megszólítás után következő rövid üdvözlés. Ez áll elsősorban a nem ünnepélyes formában kiállított oklevelekre. Az ünnepélyes formájuk pedig lehetőleg még mindig megtartottak az összes oklevélrészeket.

Az arenga ebben a korszakban már kiveszőfélben van. Még az ünnepélyes formájú oklevelekből is gyakran hiányzik. /224/. Elvértve azonban akad egy-két szép formájú arenga. Néha nemcsak a privilegiális oklevelekben találkozunk velük. Így pl. a Sopron város kiváltságainak tiszteletbentartását ígérő oklevélben 1463-ban /225/. Különösen szép arengát találunk egy 1469-i oklevélben /226/. Az uralkodó együttérzése jut kifejezésre annak az arengának a soraiból, melyet a csehektől elpusztított Korpona városának adott oklevélben találunk /227/. Csak patensalaku az az 1464-i oklevél, melyben Kállay Pál kap birtokadományt /228/, mely csupán kirá-

mégis van arengája. Feltűnő az az 1467-ből való oklevél, /229/, mely csupán királyi parancsot tartalmaz, mégis találunk benne arengát. Ezek mellett a szabályostól eltérő esetek mellett elég nagy azoknak a privilegialis alakban kiállított okleveleknek a száma, amelyeknek van arengájuk. Ezek közül most csak két, régebbi adományokat átíró privilegiumot /230/ hasonlítunk össze arengájuk szempontjából. Az egyik 1464. apr. 3-án, a másik 1464. apr. 26-án kelt. A két oklevél arengája feltűnő hasonlatosságot mutat. Tartalmilag teljesen és helyenként szó szerint egyeznek. Kétségtelen, hogy közös forrásból származnak. Régebbi oklevelek arengái alapján készíthette őket a kancellaria. Az oklevélíró azonban nem kötötte magát a mintához, hanem önállóan fogalmazott. Ritkaságszámba megy az arenga a nemetnyelvű királyi oklevelekben. Ilyet 1489-ből ismerünk /231/. Ebben Lichtenstein Kristófnak a ponnarnoki tisztséget adományozza a király. Mindenesetre érdekes az arengának a ritka előfordulása a Mátyás korabeli oklevelekben. Hiszen az okleveleknek éppen ez a része nyújtott volna nagy lehetőséget a humanista műveltségű oklevélszerkesztőknek stílusbeli képességeik bemutatására. A magyarázat csak egy lehet: Ebben a korban a kancellária már hivatal, mégpedig sokkal elfoglaltabb hivatal, semmi az oklevelek stilisztikai, vagy külső kiállításbeli szépsége lehetett volna a főgondja. Egyébként az arenga alkalmazása idővel külföldön is fogyott, tehát a magyar gyakorlat nem egyedülálló jelenség. /232/

A contextus részei közül a sanctiót és a corro-

boratiót érdemes vizsgálat tárgyává tenni. A sanctio bizonyos stereotyp clausulákkal kapcsolatban szokott megjelenni. Ezek a clausulák ebben a korban az oklevelek állandó tartozékai. Gyakran valami fenntartást tartalmaznak az oklevélben foglalt adománnyal, vagy kiváltsággal kapcsolatban. Formájuk ilyenkor: "salvo iure alieno", vagy "salvis iuribus alienis", mint egy 1458-i /233/, vagy egy 1476-i /234/ adománylevélben. Ez a formula állandóan szerepel Mátyás alatt. 1467-ben az egyik oklevélben /235/ hangsúlyozza a király, hogy "communi iustitia observata" adja ki. A másik általánosan használt clausula főleg a mandatumokban fordul elő. Ez az oklevélnek a tulajdonos kezébe való visszaszolgáltatását teszi kötelezővé. Formája: "praesentibus perlectis exhibenti restitutus," /236/, vagy: "post earum lecturam reddi mandamus praesentanti"/237/. Van rá eset, hogy a visszaadás kötelezettsége feltételhez van kötve. Ilyenformán: "praesentes, si secus feceritis, reddatis praesentanti."/238/. Szinte megszámlálhatatlan mennyiségben vannak mandatumok, melyeknek clausulája csupán ez a három szó: "secus non facturi". Gyakori, főleg a királyi parancsok clausulaiban a büntetés kilátásbabevezése a parancs meg nem tartása esetére. Sokszor nem is a büntetésre, hanem a meg nem tartásból az egyénekre, vagy a közösségre származó veszedelemre hívja fel a figyelmet. Ilyesféle formula: "secus ergo sub poena amissionis ~~hi~~ huiusmodi

sigilli vestrae civitatis facere non ausuri" van két, Bártfa városához 1458-ban intézett mandatumban /239/. 1459-ben egy oklevél záradéka "gratie nostrae sub obtentu" tiltja, hogy bizonyos jobbágyságokat a kapott kiváltságokban háborgatni merészeljenek /240/. Még a zárt missilisekben is szerepel: secus, si periculum vestrum et totius regni evitare cupitis, non facturi". /241/.

A szepesi káptalanhoz 1483-ban intézett egyik parancsban pedig ezt a terjedelmes clausulát olvassuk: " /242/ Aliqd igitur, prout nobis gratissimum servitium facere et vosmetipsos ab ulterius iniuriis, damnisque et oppressio-nibus eripere cupitis, nullomodo facere praesumatis." Ha az oklevélben foglalt parancs annak szól, akinek az oklevél, akkor a clausula úgy szokott rendelkezni, hogy az illető a saját igazolására tartsa magánál az oklevelet /243/. A vásárjogot adományozó oklevelek szokásos clausulája: /244/ "et hoc volumus per fora et alia loca publica ubique proclamari." A németnyelvű mandatumokban a "secus non facturi" clausula helyett Mátyás idején a szomszédos német gyakorlatból átvett "das ist unser /ernstliche/ maynung" formulát használja /245/.

A corroboratio legfontosabb része a megpecsételés /246/. E mellett - főleg a külügyi vonatkozású oklevelekben - szokott még egy megerősítő formula is lenni. Ebben a király igéri az oklevélben foglaltak megtartását /247/. Előfordul, hogy királyi szavát köti le az ígéret megtartására /248/. Máskor az ország koroná-

jára és saját keresztény hitére hivatkozva ad nyomatékot szavainak /249/. A megerősítés néha feltételhez van kötve. Így pl. egy hitelesített szlávnyelvű oklevél megerősítésére 1463-ban /250/:" dummodo eadem et eadem abrasae, cancellatae, suspecta, seu suspectae non sint".

A datumban az időjelölés a keresztény ünnepek szerint történik. Az ünnepélyes privilegiumokban római napjelölés van. /251/. A privilegiális alakban kiállított oklevelekben az évszám mellett, mint időjelölő, az uralkodási évek száma, 1464-75 között pedig a koronázási évek száma is szerepel. Ritkábban ugyan, de előfordul ez a fajta időjelölés az egyszerűbb oklevelekben is. A cseh uralkodási éveknél a magyarral együtt való kitételét 1469 óta az oklevelek formájára való tekintet nélkül megtaláljuk, még a németnyelvű mandatumokban is /252/.

A méltóságok felsorolásával csak az ünnepélyes oklevelekben találkozunk, Mátyás korában is. Első helyen mindig az egyháziak állnak. Ezek sorába Mátyás idején került be a boszniai, sirmiumi, tinnini és a modrusi püspökök. A világi méltóságok között az udvari méltóságokon kívül felsorolják a privilegiális oklevelek a vajdákat, a bánokat, továbbá a pozsonyi és a temesi comeseket /253/. 1475-ben, mikor Mátyás bocsánatot ad István moldvai vajdának /254/, a jótálló világi méltóságok között a nádor után, az országbirót megelőzve, Zápolya Imrének, a szepesi comesnek a neve áll. Mint szepesi comes nem kerülhetett volna be ebbe a sorba. Előkelő

helye mégsem tulajdonítható véletlennek. A király bizalmas embere volt, aki a török ellen indulva, őt bizta meg itthon a maga helyettesítésével /255/. Mátyás uralkodásának a végén azonban - úgy látszik/ a szepesi comes is állandóan helyet kap az oklevelekben a világi méltóságok között. Egy 1489. jun. 23-i oklevélen /256/ ugyanis Kinizsi Pál temesi és Czobor Imre pozsonyi comes mellett Zápolya István szepesi és trencsényi comes nevét is megtaláljuk.

A Mátyás- korabeli oklevelek szerkezeti sajátosságainak megvizsgálása után vessünk most egy pillantást az oklevelek fajaira. Az oklevélben foglalt intézkedés jogi érvényét és az alaki szempontokat figyelembe véve Mátyás király oklevelei privilegiumok, nyílt, vagy zárt alaku oklevelek és mandatumok. Memoriálisok ebben a korban csak egészen elvétve akadnak.

A privilegiumokat a jogi szempontból való bevezettség és a függő pecsét jellemzi. Szerkezeti tekintetben ezek a legteljesebb formájú oklevelek. Természetesen a privilegiumok között is vannak többé és kevésbé teljes szerkezetűek. Mivel a teljes formájú privilegiumnak lényeges tartozéka a kettős felségi pecsét, ilyet pedig Mátyás 1464 előtt nem használt, /257/, felmerül a kérdés, hogy adott-e ki Mátyás egyáltalán privilegiális alaku oklevelet koronázása előtt. Az 1464 utáni okleveles gyakorlat arra enged következtetni, hogy ilyet azelőtt nem adott ki. A privilegiális oklevelek legfőbb

kellékét, a kettős felségi függőpecsétet ugyanis csak 1464-től kezdve használja az okleveleken. Ezzel szemben találkozunk már Mátyás uralkodásának első éveiben olyan oklevelekkel, melyek privilegiumoknak mondják magukat, bár csupán a titkos pecséttel vannak ellátva. Ilyen az az 1458. aug. 6-i /258/ oklevél, melyben Mátyás anyjának egy adománylevelét erősíti meg: "Litteris nostris privilegialibus, ... quibus sigillum nostrum secretum, quo ut rex Hungariae utimur, est appensum." 1459. márc. 12-én /259/ pedig a raguzaiak szabadalmait erősíti meg egy oklevélben, mely szintén privilegiumnak nevezi magát, a megerősítő pecsétet pedig "pendens authenticum ~~xxx~~ secretum sigillum"-nak mondja. Az előbb említett oklevéllel szemben ez jóval teljesebb alaku privilegium. A király címében 9 országot sorol fel, arengája van, megtaláljuk benne a "datum per manus" formulát a cancellaria tényleges vezetőjének, Bodó Miklós alkancellárnak a nevével és az oklevél végén a méltóságok felsorolását.

A kettős felségi /authenticus/ függőpecsétnek 1464-ben kezdődő használatbavétele a régi gyakorlathoz való visszatérést jelenti: a privilegialis oklevelekre ettől kezdve ismét az authenticus függőpecsét kerül. Sőt a jelek arra mutatnak, hogy a király visszamenőleg is tiszta helyzetet akart ezen a téren teremteni. E zért elrendelte, hogy V. László és a saját korábban kiadott adományleveleit megerősítés végett egy év leforgása alatt mutassák be /260/: "Teneatur autem quilibet omnes litteras donationales quondam domini Ladislai regis..... et etiam nostras a prima die aprilis infra revolutionem

unius integri anni ad confirmationem reportare. Si qui vero non reportarent, litterae eorum non maneat in vigore." Ez a rendelkezés az oka, hogy a királyi oklevelek között az 1464. év második felében anyai régi adományt megerősítő oklevelet találunk. /261/. Az okleveleknek ez az átíratási kényszere rendet teremtett a privilegiumok terén. 1464 előtt a titkos pecsét /pendens = authenticum secretum sigillum/ használata ugyanolyan jellegű, mint utána a kettős felségi pecsété /262/. Egy 1458. jun. 6-i oklevélen olvassuk /263/:" praesentes concessimus litteras nostras privilegiales pendentis et authentici sigilli nostri secreti, quo ut rex Hungariae utimur, munimine roboratas." Egy másik 1458. ápr. 26-i keletű oklevél /264/ záradéka kifejezetten is a koronázás utánra igéri az oklevél privilegiális alakban való kiállítását:" Quasque dum post felicem nostram coronationem nobis in specie fuerint reportatae, confirmari faciemus vigore et testimonio litterarum mediante". A kancellária oklevélátíró tevékenységére azonban nem csak az 1464-i rendelet után és nem-csak az adománylevelek átíratásával kapcsolatban találunk példákat. Egyik formája a patens alakban való átírás."De verbo ad verbum, sine diminutione...litteris nostris patentibus", ahogy az ilyen oklevelekben olvassuk. Az ilyen oklevél a rányomott titkos pecséttel szokott ellátva lenni, de a pecsételés módjáról nincs említés a szövegben. A

kancellária nem csupán régebbi királyi okleveleket ír így át a király nevében, hanem más személyektől kiadottakat is. 1463.febr. 23-án /265/ pl. István nádor 1315-i oklevelét írja át, melyben az illető egy falut adományoz a pálosoknak. Ritkán bár, de előfordul olyan eset is, hogy az átiró oklevél megemlíti a pecsételési módját is. Így 1464. marc. 5-én a kapornaki konvent 1464.jan. 29-i oklevelét írja át és erősíti meg /266/. Az átirás tehát nem jelenti feltétlenül a privilegiális alakban való kiállítást, mint azt az 1471.febr. 18-i átiró oklevélnél /267/ is tapasztalhatjuk. Több szempontból figyelemreméltó Mátyás 1472. aug. 14-i oklevele /268/, mely Kállói Lewkes János kérésére átirja és megerősíti V. László király adománylevelét. Az oklevél privilegiumnak mondja magát. Szövege szerint is és a valóságban is a függő kettős pecséttel van megerősítve. Hiányzik azonban belőle a dátum per manus formula és az országnagyok felsorolása. Igen jelentős az, hogy dátumának a megjelölése nem a privilegiatumokban szokásos római napjelölés, hanem keresztény időjelölés. Másrészt az oklevélben bizonyítékát találjuk annak is, hogy az 1464-i törvénnyel elrendelt átiratások nem történtek meg az előírt egy év leforgása alatt és a király kifejezetten is adott felmentést ez alól a rendelkezés alól. Az adománylevelek átiratása során sor került a latin nyelvű okleveleken kívül idegen nyelven írt oklevelek átirására is. Így írja át 1480.ápr. 22-én /269./ Mátyás a Frangepánoknak 1466-i, a cirkwenicai konvent

javára adott adománylevelét. 1489.febr.9-én /270/ Mátyás átírja egy saját 1486.dec. 16-i oklevelét, melyben annakidején Garai László nádor 1453-i ítéletlevelét írta át. Az oklevél érdekessége a megpecsételés módjában van: "Praesentes autem propter absentiam sigilli nostri, quo in ~~judicio~~ ^{judicio} utimur, sigillo fidelis nostri egregii Thomae de Drag, dictae personalis praesentiae nostrae locumtenentis facimus consignari."

A kiadott okleveles anyag 1464 utáni okleveleiben is nagy számmal találunk privilegiális okleveleket, melyeket a kettős felségi pecséttel erősítettek meg. Ismerünk azonban olyan okleveleket is, melyekre a királyi aranypecsét került. Ilyen pl. egy 1464.ápr. 12-i /271/ egy 1465.febr. 16-i /272/ és egy 1466.febr. 21-i /273/ oklevél. Jogi érvényt tekintve a kétféle megpecsételés között nem volt különbség. Az aranypecsétesek diszesebbek voltak, ünnepélyesebb alkalomból kerültek kiadásra. Így pl. az említett 1466-i oklevél magyar nemességet adományoz.

Az idegenekkel kötött szerződéseken, bármilyen ünnepélyes formájuk volt is, csak a titkos királyi pecsétet találjuk. /274/. Mikor pedig 1482-ben az országos főtörvényszék ülésén a király privilegiális alakban írja át a jászói konvent egy osztálylevelét /275/, akkor erre az oklevélre a birói /quo in iudicio utimur/ függőpecsét kerül. Ugyanezt látjuk egy 1485-i egyességbevénlen is /276./

Pátens-alaku oklevelet nagyon sokat találunk. Jellemző tulajdonságuk, hogy ideiglenes jogi érvénnyel állították ki őket. Szerkezeti tekintetben akad közöttük olyan, mely a privilegiumokkal árul el nagy hasonlóságot /277/. Az ilyenekben néha még az arengát is megtaláljuk, amit pedig a privilegiumokban sem tartottak ekkor már föltétlenül szükségesnek. Mások viszont a levélformához közeledek. Megerősítésük a titkos pecséttel, vagy ennek híján a titkos gyűrűseccséttel történt. /278/ Ismerünk adományozásról szóló németnyelvű pátens-alaku oklevelet is /279/, melynek megpecsételési módja közelebből ismeretlen. Csak általában történik említés arról, hogy a megpecsételést "mit unsern königlichen anhangenden Insign" eszközölték. A németnyelvű oklevelek elég gyakoriak. Magyar embereknek is állított ki a kancellária német nyelven oklevelet, ha az Ugynak valami német vonatkozása is volt. Így németnyelvű pl. az az 1487. szept. 5-én Orban egri püspök, királyi kincstartó részére kiállított oklevél, /280/, mellyel az illetőnek a király Bécsujhely városában egy házat ajándékoz.

A zárt alaku oklevelek csaknem mind mandatumok. A patensekkel szemben itt az a fő eltérés, hogy a levélformához állanak közel. Többnyire valami utasítást, parancsot tartalmaznak /litterae praeceptoriae/. Tekintélyes részét alkotják a Mátyás-korabeli okleveles anyagnak a különböző városokhoz intézett adminisztratív iratok, melyek bizonyos szempontból a mandatumokra emlékeztetnek, de szorosabb értelemben mégsem tekinthetők man-

dátumoknak. A mandátumok egyik fontos ismertetőjele, a rövidség ezekben egyáltalán nincs meg. Parancsok semmiképpen sem mondhatók. Szép latinsággal, levélstilusban készültek. Világosfogalmazású mondataik nem emlékeztetnek az oklevelek bonyolult, sokszor nehezen érthető mondataira. Hogy nem parancsok, arról tartalmuk is meggyőz. Rendelkezés nincs bennük. A kérést humanista finomsággal adják elő. A kancellária ezekben az iratokban nem fenyegetődzik, mint más alkalmakkor gyakran, hanem meg akarja győzni a várost, hogy a kért pénzre a háborúk miatt van szükség. Az ilyen, adminisztratív iratoknak minősíthető okleveles kiadványok szerkezete a következő: Az intitulációt a levélszerű megszólítás követi, majd ezután, még az intézkedő részt megelőzően, annak indoklása következik. Végül a kérés nem teljesítésének esetére kilátásba helyezett sanctiós formulát találjuk, melynek különböző változatairól az oklevelek általános szerkezeti sajátosságainál már szólottunk. Mindez röviden, néhány mondatban van összesűrítve. Terjedelme-sebe csak akkor lesz az ilyen oklevél, ha a szóbanforgó ügyet részletesen ki kell fejteni. Ilyen, királyi intézkedést tartalmazó mandátumszerű adminisztratív iratokat leggyakrabban a városok kaptak, főleg Kassa, Pozsony, Sopron, Bártfa, Lőcse és Selmec. Általában latin, - de elég gyakran németnyelvűek. Igen sok nyomozást és birtokbaiktatást elrendelő parancsot kaptak a különböző káptalanok és konventek. Ezeknek a háttára szoktak rávezetni a káptalanok a saját iktatólevelük

fogalmazványát. Pl. a győri káptalan 1471.febr. 28-án /281/, a kolozsmonostori konvent 1474.márc.13-án, /282/ vagy 1482.máj. 27-én /283/. Ritkább esetben a megyei ispánok, alispánok, sőt szolgabírák is /284/ kapnak ilyet.

Királyi kancelláriából kikerült memoriális inkább csak a koronázás előtti időből ismeretes. Ilyen pl. egy 1458-ból /285/ és két 1461-ből való oklevél /286/ Később csak nagyon ritkán fordul elő. Így 1489.nov. 7-én /287/.

Az oklevelek a bennük foglalt intézkedés tárgya szerint három csoportba sorolhatók: kegynyilvánító, kormányzati intézkedést tartalmazó és biráskodási ügyekben kiadott oklevelek csoportjába.

A kegynyilvánító oklevelek csoportjába tartoznak elsősorban a különféle adománylevelek és a régebbi adományok megerősítései. Mindezeket privilegialis, vagy patens alakban állították ki. Ebbe a csoportba kell sorolni a pénzverési jog adományozását tartalmazó /288/ vásárjogot adományozó, /289/, adómentességet /290/ birói mentességet /291/ adó okleveleket, továbbá az oltalomleveleket, /292/ végül a pallosjogot adományozó /293/ és a patronátusi jog átruházását tartalmazó okleveleket.

A kormányzati intézkedést tartalmazó oklevelek legnagyobb része az előbbieken során már tárgyalt mandátumszerű adminisztratív kiadvány. Van közöttük hadbahi-
vó /294/ és a tartozások megfizetését sürgető oklevél.

/295/. Előfordulnak azonban nem mandatum formájában készült, kormányzati intézkedést tartalmazó oklevelek is. Ilyenek a kinevező oklevelek /296/.

A biráskodási ügyekkel kapcsolatban kiadott oklevelek felölelik a bírói eljárás minden fázisát. Ezeknek a nagy része ~~mandatum~~. Leggyakoribbak a hiteles helyekhez intézett, vizsgálatot elrendelő, /297/ birtokbaiktatási parancsot tartalmazó /298/ oklevelek. Az ilyen beiktatási parancsokat néha német nyelven állítják ki, főleg Mátyás uralkodásának második felében a városi tanácsokhoz intézettek. Pl. 1482. okt. 20-án a soproni tanácsnók ~~intézkedése~~ /299/. A litterae introductoriae- és statutoriaekat a titkos pecséttel szokta ellátni a kancellária. Ez az oklevél szövegében nincs mindig feltüntetve. Hogy ez volt a szokás, azt tudjuk a pozsonyi káptalannak egy, a királyhoz küldött jelentéséből /300/. Ez a következőket mondja: "Vestra noverit serenitas, nos litteras vestras introductorias et statutorias secreto sigillo vestro consignatas, nobis praeceptorie loquentes summa cum reverentia, pariter et obediencia recepisse..." A király birtokbaiktatási parancsára szokták rávezetni az illetékes káptalanok és konventek a saját iktatólevelük fogalmazványát. Ilyen látható elég sűrűn a levéltári okleveles anyagban. Pl. 1474 márc. 13-án a kolozsmonostori konventhez intézett mandatum statutoriumon /301/, vagy 1471. febr. 28-án a győri káptalanhoz intézett mandatumon /302/, továbbá 1482.

máj. 27-én /303/. A biráskodási ügyekkel kapcsolatosak a perhalasztó /304/, birságoló /305/, ítélkezést elrendelő /306/, és ítéletlevelek /307/.

Meg kell említenünk ezenkívül még, hogy a kancellária hiteleshelyi-jellegű működést is fejtett ki. A vizsgálatok /308/ igazolták, hogy ezek a bevallások a pers.praes. regia előtt történtek. Annak is van ugyan nyoma, hogy 1464 előtt a spec.praes. regia előtt is történt bevallás /309/, mégis a pers.praes. ezirányú működése volt az általánosabb. Ezek a bevallások a pers.praes. előtt ugyanugy történtek, mint más hiteleshelyek előtt. Az oklevelek kiállítási módja is ugyanaz volt. A felek megjelentek a pers.praes. regia előtt: "coram nostra personali praesentia personaliter constituti", itt előadták az ügyet, melyet azután a kancellária írásbafoglalt. Az ilyen okleveleket a király birói pecsétjével szokták megerősíteni /310/. A kuriában történő ilyen bevallásoknak megvolt az az előnyük, hogy abban az esetben, ha a bevallott ügyel kapcsolatban más oklevél kiállítására is szükség volt, az mindjárt a helyszínen megtörténhetett. Előfordult olyan eset is, hogy a pers.praes. előtt történt bevallásról privilegiális alakban, a kettős felségi pecséttel állítottak ki oklevelet /311/. Van olyan fassionális, melynek szövege a megpecsételés módját nem említi /312/. Bármilyen alakban állítottak is ki ezeket az okleveleket, mindig a király nevében keltek. Többnyire birtokügyekben tör-

tént egyezkedés a bevallások tárgya /313/. Olyan esetet is ismerünk, amikor a kancellár a saját nevében állit ki egyességlevelet. Ilyen János váradi püspöké 1488-ban /314/. Ezt azonban nem tekinthetjük hiteleshelyi-jellegű kiadványnak, mert csak a kancellár gyűrűspecsétjével van ellátva. De nem csupán a titkos kancellári minőségben működő János püspök adott ki a saját nevében oklevelet. Sokkal inkább közérdekű ügyről szól az az 1477-i oklevél, melyet Matucsina Gábor adott ki a ~~magya~~ maga nevében /315/, a saját pecsétjével. Ezt az oklevelet a király 1478. apr. 2-án megerősítve újra kiadta. /316/.

Mint érdekesség érdemel említést az a két oklevél, mely a raguzaiak által lefizetett adókat nyugtázza /317/.

Nem tartozik szorosan a kancelláriai okleveles gyakorlat körébe, de talán éppen azért figyelemreméltó az a Liskai Ádám egri egyházmegyei közjegyző által kiállított oklevél, amely hiteles alakban átírja Albert szász hercegnek a st-pölteni békéről szóló 1487. dec. 16-i egyességlevelét. Az átírás 1488. jan. 21-én Bécsben történt, mint az oklevél mondja, Mátyás király számára. Bakócz Tamás kancelláriai titkár kérésére /318/. Az oklevél a közjegyzői oklevelek szokásos szerkezetét mutatja. Az átírás okát megtudjuk a szövegből: "quarum /litterarum/ originale incautum foret propter viarum discrimina hinc inde deferre." A közjegyzők tekintélyét mutatja, hogy a király ilyen, állami szempontból fontos okirat hiteles átírását Liskaira bizza. Másrészt az a tény, hogy nem a kancellária állítja ki a másola-

tot, bizonyíték a mellett az egész középkori okleveles gyakorlatunkon végigvonuló felfogás mellett, hogy senki a maga részére jogérvényes oklevelet ki nem állithat. Ennek az oklevélnek a hiteles átirását a király kérte. A kancelláriai gyakorlat szerint az átirások a király nevében keltek. Az tehát ebben az esetben elkerülhetetlen lett volna, hogy ugyanaz a személy szerepeljen az oklevélen az átirás kérőjeként is és végrehajtójaként is, ha a király történetesen a kancelláriát bizza meg az oklevél átirásával.

J e g y z e t e k :

- 179./Szentpétery i.m. 172-174 l., továbbá Szentpétery:A
kancelláriai jegyzetek....Károlyi emlékk. 471.l.
- 180./ Fraknói I.l.
- 181/. Fraknói I.15.
- 182./ Tel.XI.472.
- 183./ Tel.XII.210.
- 184./ Szentpétery i.m. 34 és a köv. lapok.
- 185./ Tel.XI.472.
- 186./ Memoriae commendamus...quod nobis una cum nonnullis
Dominis Praelatis, Baronibus, regnique nostri pro-
ceribus nobilibus in hac conventione nostra gene-
rali, pro regni nostri negotiis disponendis hic
Budae constitutis,.....veniens....
- 187./ Szentpétery i.m. 176.l.
- 188./ Tel.X.618.
- 189./ Tel.X.633 .

- 190./ Tel.XI.105.
- 191./ Tel.XI.471.
- 192./ Tel.XII.72.
- 193./ Tel.XII.119
- 194./ Tel.XII.129.
- 195./ Nagy: Sopronvármegye története. Oklevéltár II.Sopron 1891. /Rövid.Sopronm./ 480.
- 196./ Szentpétery i.m. 178.1.
- 197./ Kapr.II.294.
- 198./ Mátyás király pecsétjei.Turul 1932.évf.5.1.
- 199./ Id. dolg. 17.1. 39.sz. jegyz.
- 200./ I.m. 15.1.
- 201./ Házi I.5. 355.
- 212./ Szentpétery i.m. 178.1.
- 203./ Tel.X. 573.
- 204./ Kapr.I. 443.és II.140.2 jegyz.
- 205./ Dl. 15399.
- 206./ Kapr. II.350.
- 207./ Tel. XI. 62.
- 208./ Pl.Tel.XI.92.,367.,414.
- 209./ Tel.XI. 542.
- 210./ Tel.XII.270.,469.,Házi I.6.16.,19. stb.
- 211./ Tel.XII. 144.
- 212./ Dl.19591.
- 213./ Törzsanyag.
- 214./ Tel.X. 334.
- 215./ Palacky: Urkundliche Beiträge zur Geschichte
Böhmens. Fontes Rerum Austriacarum.II.Abt.20.Band
111.1.

- 216./ Palacky i.m. 296.1.
- 217./ Bachmann: Urkunden und Actenstücke zur österr.
Gesch. Fontes Rerum Austr. II. Abt. 42. Band. 528.1.
- 218./ Tel. XII. 289.
- 219./ Tel. XII. 238.
- 220./ Házi I. 6. 12.
- 221./ Héd. I. 369.
- 222./ Tel. XI. 558.
- 223./ Kapr. II. 240., 243.
- 224./ Pl. Tel. XI. 84., 558.
- 225./ Házi I. 5. 77
- 226./ Tel. XI. 367.
- 227./ Tel. XI. 252.
- 228./ Thallóczy-Áldásy: Magyarország melléktartományainak
oklevéltára II. K. Bp. 1907./ Röv. Thall.-Áld./ 253.
- 229./ Thall.-Áld. II. 257.
- 230./ Mindkettő a Törzsanyagban.
- 231./ Tel. XII. 435.
- 232./ Erben: Urkundenlehre 341.1.
- 233./ Tel. X. 596.
- 234./ Tel. XI. 558.
- 235./ Tel. XI. 258.
- 236./ Tel. X. 633. XI. 506
- 237./ Tel. XI. 302., XII. 232
- 238./ Tel. XI. 346.
- 239./ Kapr. II. 217. 221
- 240./ Hazai oklt. 426.
- 241./ Héd. I. 369.
- 242./ Tel. XII. 255.
- 243./ Házi I. 5. 164., Tel. XI. 542., 545., XII. 263.

- 244./ Tel.XII.232.
- 245./ Szentpétery i.m. 190.1.
- 246./ Ezzel foglalkozott Kumorovitz id. dolgozata.
- 247./ Kapr. II.453.
- 248./ Tel.XI.3.
- 249./ Tel.XI. 539.
- 250./ Gelcich-Thallóczy: Raguza és Magyarország összeköt-
tetéseinek oklevéltára. Bp.1887. /Röv.Raguza/ 620.
- 251./ Tel.XI.559.XII.302.,stb.
- 252./ Már 1469.máj. 8.Tel.XI. 381.
- 253./ Tel.XI. 84., XII.303.
- 254./ Tel.XI. 539.
- 255./ Tel.XI.546.
- 256./ Hazai okmt. III.436.
- 257./ Kumorovitz i.dolg. 6.1.
- 258./ Tel.X. 596.
- 259./ Raguza 614.
- 260./ Corpus Juris Hung. Mathiae I. deer. sec. art.23.
1464.
- 261./ 1464.ápr. 6.Dl.35082.,ápr. 10:Dl.14602.,ápr. 12:
Dl.15222.,máj.27: Dl.15686.,jun.8: Dl.15699.,jun
25: Dl.15966.,stb.
- 262./ Ez az oklevelek összehasonlításából tűnik ki.
- 263./ Dl. 34761.
- 264./ Dl.14.623.
- 265./ Dl.25214.
- 266./ Dl.15910
- 267./ Dl.16503.
- 268./ Törzsanyag.

- 269./ Dl.34499. Glagolit irással kiadta Kukuljevic: Acta Croatica 99 l.
- 270./ Sörös Pongrácz: A Guary-levéltár Mátyás-kori kiadatlan oklevelei. Tört.Tár 1910.évf. 425.l. Megjegyzem, hogy a kiadó figyelmét ennek az oklevélnek az esetében valószínűleg elkerülte, hogy ugyan ezt az oklevelet Katona nagy történeti munkájának XVI.k. 877.lapján már közölte.
- 271./ Házi I. 5.106
- 272./ Tel.XI.105
- 273./ Horváth M.: Magyar regesták a bécsi császári levéltárból. M.Tört. Tár 1861.69.1.
- 274./ Tel.XI.539.XII.95.
- 275./ Tel.XII.209.
- 276./ Héd.I. 445
- 277./ Thall.-Áld.II.233
- 278./ Tel.XII.308.,328.
- 279./ Tel.XII.435.
- 280./ Dl.24856.
- 281./ Törzsanyag.
- 282./ Dl.28421.
- 283./ Dl.29010.
- 284./ Kapr.II.282.
- 285./ Tel.X.586.
- 286./ Bánffy II.29. és Héd.I. 294.
- 287./ Törzsanyag.
- 288./ Kapr. I. 155.
- 289./ Tel.XII.232.,397.

- 290./ Hazai oklt. 426
- 291./ Tel.XI.367.XII.72.
- 292./ Raguza 623. Tel.XII.306
- 293./ Raguza 626.
- 294./ Héd.I. 369.
- 295./ Tel.XI.62.
- 296./ Pl.Hazai oklt.424.
- 297./ Kapr.II.222., Sopronm.II.460.557.
- 298./ Tel.X. 587., XI.360., XII.277., Kapr.II.512.
- 299./ Hazi I.6.12.
- 300./ Héd.I. 329.
- 301./ Dl.28421.
- 302./ Törzsanyag
- 303./ Dl.29010.
- 304./ Sopronm.II.468., Tel.XII.9.
- 305./ Sopronm.II.560
- 306./ Héd.II.375.
- 307./ Tel.XII.43., Bánffy II.85.
- 308./ Szilágyi i.m. 103.1.
- 309./ Sopronm. II.121.
- 310./ Héd.I. 436.
- 311./ Héd.I. 445.
- 312./ Héd.I. 323
- 313./ Tel.XII.5.
- 314./ Tel.XII.390.
- 315./ Varga: Szeged v.tört. I. 257.
- 316./ Varga: i.m. I. 258.
- 317./ Raguza 617., 620.
- 318./ Tel.XII.393.

III. A Mátyás-korabeli diplomáciai levelek szerzősége.

Bármennyire igaz is az a megállapítás, hogy "a humanista szellem Mátyásnak inkább világnézetében és tetteiben érvényesült, mint irataiban" /319./, mégsem mehetünk el szó nélkül kancelláriájának azon termekai mellett, amelyek készítésébe a legközvetlenebbül szólt bele. Mátyás diplomáciai leveleiről akarok itt szólni. Ezekkel Fraknói óta /320./ senki sem foglalkozott behatódban pedig új szempontok szerint való feldolgozásuk egy önálló értekezés kereteit is bőven kitöltetné. Ezek a diplomáciai levelek Mátyás korából nagy számmal maradtak fenn, sokkal nagyobb számban, mint azelőtt bármelyik uralkodónk idejéből. Érdemes velük foglalkozni, mint az oklevelek egy sajátos fajtájával. Bizonyos szempontból ugyanis ezeket is okleveleknek kell tekintenünk. Nemcsak azért, mivel ezeket is a kancellaria állította ki, hanem azért is, mivel szerkezetük egyes részeiben még eléggé kötöttek és alkalmazkodnak az oklevelek szerkezeti sajátosságaihoz. Természetes azonban, hogy ebből a két szempontból vizsgálva a diplomáciai leveleket, sem maradhatunk meg az általánosításnál. Ami az első szempontot illeti, pl. már Mátyás kortársától, az olasz Galeottótól tudjuk, hogy a nagy király maga is írt diplomáciai leveleket: "Mikor saját kezével írja leveleit, rendkívül röviden fogalmaz"- írja a Mátyást jól ismerő huma-

nista. /321./ Könnyű megérteni, hogy a szerkezetre vonatkozó megállapítás sem általánosítható. A levelek fogalmazói ugyanis a kancelláriában működő humanisták voltak, akik számára a tárgyuknál fogva sablonos egyéb oklevelek mellett éppen a szerkezetileg nem annyira kötött diplomáciai levelek fogalmazása nyitott lehetőséget humanista stílusuk kibontakoztatására.

A mondottak után világos, hogy nem könnyű annak a kérdésnek az eldöntése, hogy mennyi része volt Mátyás királynak a levelek fogalmazásában. Ha elfogadjuk Fraknóiak azt az állítását, hogy Mátyásnak egyetlen sajátkezüleg írt levele sem maradt fenn /322/, a kérdés csak még bonyolultabbá válik.

A diplomáciai levelezés nagymértékű megszaporodása a humanizmus széleskörű elterjedésének a következménye. Az első lépés ehhez akkor történt, amikor Zsigmond király humanistákat hívott udvarába és velük átalakította kancelláriájának a stílusát /323/. Ezek lettek a humanista szellem terjesztői. A Zsigmond utáni korban Hunyadi János környezetében élt tovább ez a szellem, melynek fő képviselője Vitéz János volt. Az ő műveltsége eredetileg skolasztikus műveltség volt, de a humanistákkal való érintkezése egyre inkább ezekhez sodorta őt. A későbbi uralkodót, Mátyást éppen abban az időben nevelte Vitéz, mikor ezen az átalakuláson ment keresztül. Mátyás uralkodói egyéniségén mély nyomokat hagyott ez a nevelés. Amint Vitéz János az emberi méltóságot már nemcsak a hitben és az erkölcsben, hanem a "studia humanitatis"-

ban is látta, ugyanugy neveltje, Mátyás király is a vallásos és a világi elem egyensúlyát követelte a műveltségben /324/. Ez az új, világi elemekkel megtüzdelte műveltség szívesen ment vissza a klasszikusokhoz, /325/, amire nem egy példát találunk Mátyás leveleinek hasonlataiban is. Az ebben a humanista szellemben nevelkedett Mátyás renaissance értelemben vett uralkodónak tartotta magát. Saját képességeinek tehetségeinek másokénál többre tartása, személyiségének erőszakos érvényesítése és zsarnoki hajlam jellemezték. Találkozóan mondja róla Riedl Frigyes, hogy a nagy Macchiavelli tanítványa volt Macchiavelli előtt /326/. Katona István nagy történeti munkája szerint /327/ ilyen egyéniségnek ismerték őt kortársai is: "Bonfinium nec Mathiae pepercisse bene Sambucus observat, quem impudentem, voluptuosum, theatris deditum, ambitiosum, ferum, in adiungendis amicitiiis praecipitem, in relinquendis facilem, adulatoribus benignum, immemorem beneficiorum ausus est dicere". Az ilyen uralkodói egyéniség minden tekintetben helyesnek egyedül csak azt tartja, amit ő maga cselekszik. Az uralkodói elhivatottságnak ez a renaissance értelemben való felfogása okolja meg, sőt szinte szükségszerűvé teszi Mátyás személyes beavatkozását diplomáciai leveleinek a szerkesztésébe. Ezzel a megállapítással visszajutottunk tulajdonképpen kiindulási pontunkhoz.

E megállapítás nyoman kétségtelenül bizonyosnak vehető az a tény, hogy Galeotto egykorú feljegyzése igaz és Mátyás királynak valóban nagy befolyása volt a

diplomáciai levelek fogalmazására. Nem ilyen egyszerű az azonban annak az eldöntése, hogy pontosan melyek azok a levelek, melyeket Mátyás maga fogalmazott. Ismeretes Fraknói Vilmos kísérlete, mely e levelek szerzőségét próbálta megállapítani /328/. A következőkben az ő megállapításait teszem egészen röviden vizsgálat tárgyává, anélkül azonban, hogy bármilyen végleges értékűnek látszó új megállapítást tennék. Ez nem is állhat módomban, mivel a diplomáciai levelek eredeti példányaira volna szükség egy részletes vizsgálathoz, ezek pedig kivétel nélkül külföldi levéltárakban vannak. Birtokomban mindössze Mátyás néhány, a velencei állami levéltárban őrzött diplomáciai levelének, külföldről megszerzett fényképmásolata van. Esetleges következtetéseimet ezek alapján végzem. ,

Mi Fraknói elméletének a kiindulási pontja? Említést tesz Pecchinolli Angelo pápai követről, aki Mátyás király egy beszédét 1489-ben lejegyezte, majd a kihallgatás után leírta. Ebből a leírt beszédből próbálja azután Fraknói megállapítani Mátyás jellegzetes kifejezéseit, előadási modorát, stb. A levelek közül pedig azokat tartja a királytól származóknak, melyekben ezek a kifejezések megtalálhatók, vagy amelyekben ez a Mátyást jellemző gondolkodási mód felismerhető.

Kérdéses azonban, hogy szabad-e ilyen, jegyzetek alapján leírt beszédből következtetéseket levonnunk. Ugyanis gondoljuk csak el, hogy miért írta le a pápai követ a beszédet. Kétségtelenül azért, hogy beszámoljon

a Curiának Mátyás panaszairól és kifogásairól. Ezek a p panaszok nagyon is egyszerű és világos tények voltak/329/: akadályozta a pápa, hogy Dsem török herceg Mátyás kezébe kerüljön, az érdemtelen velenceieknek pártját fogta, stb. A követ, amikor jegyezte a király panaszait, semmiesetre sem az uralkodó jellegzetes kifejezéseit irta le, hanem a panasz tárgyává tett tényeket. Ezekhez kerekítette azután utólag a beszédet, melyet legjobb tudása szerint rekonstruált. Sőt - humanista műveltségű emberről lévén szó - azon sem szabadna csodálkoznunk, ha az egész beszéd a pápai követ alkotása lenne, melynek egyetlen célja, minél hatásosabban tükröztetni a király felindult lelkiállapotát. Nem szabad azonban feltétel nélkül a király ~~ja~~ jellegzetes kifejezéseit látnunk az egyes szavakban és mondatokban. Hiszen a pápai követ maga említi, hogy enyhítette Mátyás szavait, /330/ tehát elismeri, hogy átszilizta a beszédet. Az igaz, hogy a beszéd még így is Mátyás erős egyéniségét tükrözi. De nagyon meszire menénk a következtetésben, ha most már minden erőteljeshangú levél fogalmazását Mátyás királynak tulajdonítanánk.

A valóság ezzel szemben az, hogy Mátyás környezete nemcsak finomtollu humanistákból, hanem egyszersmind hozzá sok tekintetben hasonlító és alkalmazkodó udvari emberekből állt, akik szintén résztvettek a diplomáciai levelek fogalmazásában. Ha azután ezek az emberek tényleg a királyhoz hasonlító heves, erőszakos egyéniségek voltak, mint ezt pl. Váradi Péterről és Bakócz Tamásról

biztosan tudjuk, úgy igazán nem lehetett nehéz számukra a királyéhoz hasonló, erőteljes stilusban fogalmazni akkor, amikor a király nevében irtak. Sőt éppen ez felelt meg az ő egyéniségüknek, mert ilyenkor szabadon levethették a kancellária és az udvar humanista környezetében kötelező kifejezésbeli finomkodásokat.

Ez a két ember éppen abban az időben vett részt a kancelláriában a diplomáciai levelek fogalmazásában, amikor 1472-90 között - Fraknoi szerint /331/ - Mátyás király egész tömeg levél fogalmazását intézte személyesen. Kétségtelen, hogy ezek nagy részét a hetvenes években Váradi Péter fogalmazta. Hogy Váradi azok közé az emberek közé tartozott, akik Mátyás király egyéni vonásait a levelek stilusában erősen utánozták, azt akaratlanul is maga Fraknoi bizonyítja, mikor csodálkozva említi, /332/, hogy Váradi Péter a maga kiváló humanista képzettségét a király nevében fogalmazott levelekben nem érvényesítette. Bizonyos, hogy az ellene szőtt összeesküvés után a király sokkal erősebben vett részt a diplomáciai levelek szerkesztésében, mint azelőtt. De éppen azért nehéz kiválasztani ebben a korszakban a király által fogalmazott leveleket, hiszen a többihez is ő adta a szempontokat, ő szabta meg a tartalmat, a levélíróra csupán a formabontás feladata maradt.

Nem helytálló Fraknoi-nak az a következtetése sem, hogy az 1472. utáni levelekben a humanista csiszoltság hiányát Veronai Gábor kancellár humanista-ellenes állásfoglalása okozta /333/. Hiszen kortársától, Galeottótól

tudjuk /334/, hogy ő is humanista műveltségű ember volt. A azonban ő is azok közé az előbb említett erőteljes, sőt talán erőszakos egyéniségek közé tartozott, akik Mátyást utánozták. Egyéniségének erőszakos voltáról beszél Bonfini-nek róla írt, már korábban ismertetett jellemzése /335/. Ezeknek a Mátyással rokontermészetű egyéniségeknek a kancelláriába való bejutása okozta az olyan levelek nagytömegű létrejöttét, melyeknek a fogalmazását az ember első pillanatra könnyen hajlandó a királynak tulajdonítani.

Az 1472 utáni diplomáciai levelek legnagyobb részén a "Commissio propria domini regis", vagy az "Ad ~~ma~~ mandatum domini regis" jelzés látható. Ezek a jelzések azt juttatják kifejezésre, hogy a király a levélben foglaltakért felelősséget vállal. Ebből pedig következik, hogy nem ő írta a levelet. A fényképmásolatokon látható, hogy ezek a jelzések más kéz írásai, mint a levél szövege. Ez csak azt bizonyítja, hogy a kancelláriai ügyrend szerint a már megírt levelet elkészítették és utána vezették rá a jelzést.

Biztos kiindulópontot nyújtanának egy széleskörű írástani vizsgálat számára Mátyás sajátkezű aláírásai. Ezek az aláírások, akár a dolgozatomban már előbb felsorolt levéltári adatokat, akár a két diplomáciai levélnek a fényképmásolatán /336/ lévő aláírásokat vizsgálom, eltérnek az aláírt oklevél, vagy diplomáciai levél írásától, de hasonlítanak egymáshoz. Ezek azt bizonyítják, hogy valóban nem maradt fenn Mátyás kézírásával írt oklevelünk. De, hogy ezt biztosan állíthassuk, ahhoz az összes eredeti diplomáciai levelet is át kellene néznünk. Annyi

azonban bizonyos, hogy a sajátkezűleg aláírt levelek fogalmazásába közvetlenebbül szólt bele a király, mint a többi levélébe. Ha tehát a tőle fogalmazott leveleket akarjuk megtalálni, úgy elsősorban ki kell kapcsolnunk az említett commissiók jelzeteivel ellátott leveleket és az így megmaradtak közül is elsősorban a királyi aláírással ellátottakat kell számításba vennünk.

Összefoglalva a mondottakat, a diplomáciai levelek szerzőségének a kérdésében a következőket állapíthatjuk meg. Mátyás király közvetve és közvetlenül egyaránt beleszólt ezeknek a megalkotásába. Közvetlen levélszerkesztői ténykedése azonban 1472. után sem volt olyan széleskörű, mint azt Fraknói feltünteti. 1472. előtt a Handó György kezéből kikerült diplomáciai levelek kétségtelenül a kancelliariai humanista levélstílus magas színvonalán állnak. 1472 után, az egyre erősödő bürokratizálódással ez a levélstílus egyszerűbb lett. Többé nem a klasszikus utalások, hanem a diplomáciai nyelv simasága játszik benne döntő szerepet. Ennek a változásnak a bürokratizálódáson kívül a másik oka Mátyás királynak a szerkesztésbe való intenzívebb beleszólása volt. A változás okát tehát tévesen keresnénk Veronai Gábor egyébként is alaptalanul feltételezett antihumanisztikus magatartásában. Csak az előbb említett két okra hivatkozhatunk, melyek komolyságát az is igazolja, hogy még az olyan komoly humanista stíluskésztséggel rendelkező levélírók is meghajoltak előttük, mint Váradi Péter.

J e g y z e t e k :

- 319./ Horváth: Az irodalmi műveltség megoszlása. 121.1.
- 320./ Fraknói V.: Mátyás király, mint levélíró. Bp.1895
- 321./ Emelve Fraknói id.ért.XII.1.
- 322./ Fraknói id.ért.XII.1.
- 323./ Kardos: Középkori kultúra, középkori költészet 172.1.
- 324./ Kardos i.m. 190.1.
- 325./ Horváth i.m. 119.1.
- 326./ Horváth i.m. 117.1.
- 327./ XVII.k. 812.1.
- 328./ Id.ért.
- 329./ Fraknói: Hunyadi Mátyás király. B p.1890.361.1.
- 330./ Fraknói: H.Mátyás kir. 367.1.
- 331./ Fraknói: Id.ért. XXXIII.1.
- 332./ Ugyanott.
- 333./ Fraknói id.ért.XXXIII.1.
- 334./ Schmitth: Episcopi ~~ex~~ Agrienses c. műve 106.lapján
idézi Galeottot, aki szerint Veronai Gábor "stu-
diis humanitatis ornatus" volt.
- 335./ Rerum Hung. Dec.IV.lib.III.570.1.
- 336./ 1478.okt.28-án és 1481.máj.7-én IV.Sixtus pápához
írt diplomáciai levelei.

Felhasznált irodalom és oklevéltárak

Dolgozatomban a Magyar Országos Levéltár diplomati-
kai osztályának és a Nemzeti Múzeum Törzssanyagának ide-
vágó eredeti okleveleit és a velencei állami levéltár és
néhány diplomáciai levelének birtokomban levő fénykép-
másolatát használtam fel. Dolgozatom ezeken kívül az
alábbi kiadott oklevéltárakra, tudományos művekre és
értekezésekre támaszkodik:

Andreas Pannonius: Libellus de virtutibus. Irodalom-
történeti emlékek I.88.1.

Bachmann: Urkunden und Actenstücke zur österreich.
Geschichte. Fontes Rerum Austriacarum II.Abt.42.Band.

Berzeviczy: Aragóniai Beatrix magyar királyné éle-
tere vonatkozó okiratok. Bp.1914.

Bisticci Vespasiano életrajzai Janus Pannoniusról és
Hándó Györgyről. Budapesti Szemle 1873.III.k.

Bonfini: Rerum Hung.Decades.IV.

Bottka T: Péter kalocsai érsek pecsétje. Századok.
1870.

Bunyitay V.: A váradi püspökség története I-II.
Nagyvárad 1883.

Csánki: Ajnárd-fiak és Matucsinaiak. Századok 1893.

Erben: Urkundenlehre.

Érdújhelyi: A kalocsai érsekség a renaissance korban.
Zenta 1899 .

Fraknói: Magyarország egyházi és politikai összeköt-
tetései a római Szentszékekkel II.Bp.1902.

Fraknói: Hunyadi Mátyás király. Bp. 1890.

Fraknói: Karai László budai prépost. Ért. a tört.tud. korból. XVII.k. 7 sz. Bp.1898.

Fraknói: Mátyás király levelei. I-II.Bp.1895.

Fraknói: Mátyás király magyar diplomatái. Századok. 1898-99.

Fraknói: Mátyás király, mint levélíró.Bp.1895.

Fraknói: Váradi Péter kalocsai érsek élete. Századok. 1883.

Gelcich-Thallóczy: Ragusa és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára. Bp. 1887.

Géresi: A nagykarolyi gróf Károlyi-család oklevéltára II.k. Bp.1883.

Hajnik: A magyar bírósági szervezet és perjog.Bp.1899

Hajnik: A király bírósági személyes jelenléte.Bp 1892

Hazai oklevéltár. Bp.1879.

Hazai okmánytár. Győr. 1866-1880.

Házi: Sopron szab.kir.város története.I.rész. 5-6 k. Sopron. 1926-28.

Hóman-Szekfü: Magyar Történet. I.kiad.III.köt.

Horváth J: Az irodalmi műveltség megoszlása.Bp.1935.

Horváth M.: Magyar regesták a bécsi császári levéltárból. M.Tört.Tár 1861.

Horvath M.: Natales Archiepiscopatus Metropolitanae Colocensis et Batsiensis ecclesiarum canonice unitarum. Budae 1754.

Iványi: Oklevéltár a losonczi Bánffy-család történetéhez.II.k. Bp.1928.

Kammerer-Dőry: A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. ~~XXXX~~ X-XI.k. Bp.1907-15.

Kaprinai: Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad. I-II.Vindob. 1767.

Kardos T: Középkori kultúra, középkori költészet. BP.

Katona: Historia critica regni Hungariae.

Katona: Historia Metropolitanae Colocensis Ecclesiae. I.Colocae. 1800.

Kemény József: Hazai tudósaink a XV.század végén. Új Magyar Múzeum 1857 VI. füzet.

Keller J.: Historia episcopatus quinqueecclesiarum. Tomus IV. Posonii 1796.

Kukuljevic: Acta Croatica

Kumorovitz B.: Mátyás király pecsétjei. Turul 1932.

Monumenta Romana episcopatus Wesprimiensis. Tomus III. Budapestini 1902.

Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Ser.I. tom.VI.Bpest. 1891.

Nagy: Sopronvármegye története. Oklevéltár.II.k. Sopron 1891.

Palacký: Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens. Fontes Rerum Austriacarum II .Abt.20 Band.

Pannonhalmi Rendtörténet.

Pray: Annales regni Hungariae.

Radvánszky:Závodszy: A Héderváry-család oklevéltára I-II.Bp.1909-22.

Reiszig: A felsőlendvai Széchy-család. Turul 1942.évf.

Schmitth N: Archiepiscopi Stoigonienses. Pars.I.
Tyrnaviae. 1758.

Schmitth: Episcopi Agrienses. Tom.II. Tyrnaviae. 1768.

Sörös P.: A Guary-levéltár Mátyás-kori kiadatlan oklevelei. Tort.Tár 1910.évf.

Szentpétery: A kancelláriai jegyzetek...Károlyi emlékkönyve Bp.1933.

Szentpétery: Magyar oklevéltan. Bp.1930.

Szilágyi L: A m.kir.kancellária szerepe az államkormányzatban. Bp.1930.

Teleki: Hunyadiak kora Magyarországon. III-V és X-XII.k.
Pest.1853-57.

Thallóczy-Áldásy: Magyarország melléktartományainak oklevéltára. II. Bp.1907.

Thallóczy-Barabás: A Blagay-család oklevéltára. Bp. 1897.

Theiner: Vetera Monumenta Historica Hungariam Sacram illustrantia. Tom.II. Pestini 1860.

Varga: Szeged város története I.k. Szeged. 1877.

Wagner: Petri de Warda archiepiscopi Colocensis epistolae Posoniae et Cassoviae 1776 .

T a r t a l o m :

Bevezetés.	1. lap.
I. A kancellária szervezete.	4. "
II. A kancellária oklevéladó működése.	
A./ A kancelláriai munka	46.
B./ A királyi oklevelek szerkezete és fajtái	53. "
III. A Mátyás-korabeli diplomáciai levelek szerzősége	77. "
Felhasznált irodalom és oklevéltárak.	86. "
